

SISÄMINISTERIÖ
INRIKESMINISTERIET

Turvallinen elämä ikäntyneille — toimintaohjelman päivitys

SISÄMINISTERIÖN JULKAISU 6/2018
Sisäinen turvallisuus

Sisäministeriön julkaisu 6/2018

Turvallinen elämä ikääntyneille – toimintaohjelman päivitys

Sisäministeriö

ISBN painettu: 978-952-324-181-7

ISBN PDF: 978-952-324-182-4

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2018

Kuvailulehti

Julkaisija	Sisäministeriö	Tammikuu 2018	
Tekijät	Sisäministeriö		
Julkaisun nimi	Turvallinen elämä ikääntyneille — toimintaohjelman päivitys		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sisäministeriön julkaisu 6/2018		
Teema	Sisäinen turvallisuus		
ISBN painettu	978-952-324-181-7	ISSN painettu	2341-8524
ISBN PDF	978-952-324-182-4	ISSN PDF	2341-8532
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-182-4		
Sivumäärä	48	Kieli	Suomi
Asiasanat	sisäinen turvallisuus, ikääntyneet, turvallisuus		
Tiivistelmä	<p>Valtioneuvosto päätti 5.10.2017 julkaistussa sisäisen turvallisuuden strategiassa vuonna 2011 julkaistun ikääntyneiden turvallisuusohjelman päivittämisestä. Ohjelma on yhä pääosin ajantasainen mutta yhteiskunnassa ja ikääntyneiden turvallisuustilanteessa on tapahtunut joitakin merkittäviä muutoksia, jotka tulevat vaikuttamaan ikääntyneiden turvallisuuteen ellei niihin puututa ajoissa.</p> <p>Turvallinen elämä ikääntyneille -toimintaohjelman päivityksessä kuvataan ikääntyneisiin vuonna 2018 kohdistuvia turvallisuushaasteita sekä annetaan suositukset ikääntyneiden asumisen turvallisuuden parantamiseksi, tapaturmien määrän vähentämiseksi sekä kaltoinkohtelun, väkivallan ja rikosten ehkäisemiseksi ja torjumiseksi.</p> <p>Ohjelman tavoitteena on lisätä ikääntyneiden arjen turvallisuutta ja puuttua ennalta estävästi ja tehokkaasti ongelmiin, jotka vähentävät ikääntyneiden turvallisuutta tai turvallisuuden tunnetta.</p> <p>Ikääntyneiden turvallisuuden parantaminen vaatii tiivistä ja laajapohjaista yhteistyötä eri viranomaisten ja järjestöjen kesken. Toimintaohjelmassa keskitytään sellaisiin toimenpiteisiin, joilla vaikutetaan poikkihallinnollisen yhteistyön ja tiedonvaihdon parantamiseen, hyvien mallien edistämiseen sekä maakuntien ja kuntien turvallisuustyön tukemiseen.</p> <p>Ohjelman toimeenpanosta ja seurannasta vastaa ikääntyneiden turvallisuuden ohjausryhmä.</p>		
Kustantaja	Sisäministeriö		
Painopaikka ja vuosi	Lönnberg Print & Promo, 2018		
Julkaisun myynti/ jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Inrikesministeriet	Januari 2018	
Författare	Inrikesministeriet		
Publikationens titel	Uppdatering av handlingsprogrammet — Ett säkert liv för äldre (Turvallinen elämä ikääntyneille -toimintaohjelman päivitys)		
Publikationsseriens namn och nummer	Inrikesministeriets publikation 6/2018		
Tema	Intern säkerhet		
ISBN tryckt	978-952-324-181-7	ISSN tryckt	2341-8524
ISBN PDF	978-952-324-182-4	ISSN PDF	2341-8532
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-182-4		
Sidantal	48	Språk	Finska
Nyckelord	inre säkerhet, äldre, seniorer, säkerhet		
Referat	<p>Statsrådet beslutade i sin strategi för den inre säkerheten som publicerades 5.10.2017 om att den uppdatering av säkerhetsprogrammet för äldre som publicerats 2011 skulle uppdateras. Programmet är ännu i huvudsak aktuellt, men det har skett vissa betydelsefulla förändringar i samhället och säkerhetssituationen för de åldrande, vilka kommer att påverka de åldrandes säkerhet om man inte ingriper i tid.</p> <p>I uppdateringen av handlingsprogrammet Ett säkert liv för äldre beskrivs de säkerhetsutmaningar som år 2018 hänför sig till de åldrande samt ges rekommendationer för att förbättra boendesäkerheten för äldre, minska antalet olycksfall samt förebygga och bekämpa felbehandling, våld och brott mot äldre.</p> <p>Programmet syftar till att öka säkerheten i vardagen för de äldre och på ett förebyggande och effektivt sätt ingripa vid problem, som minskar de äldres säkerhet eller säkerhetskänsla.</p> <p>En förbättrad säkerhet för de äldre kräver ett nära samarbete på bred front mellan olika myndigheter och organisationer. I handlingsprogrammet fokuserar man på åtgärder som kan förbättra det tväradministrativa samarbetet och informationsutbytet, främja bra modeller samt stöda landskapens och kommunernas säkerhetsarbete.</p> <p>Styrgruppen för äldres säkerhet ansvarar för genomförande och uppföljning av programmet.</p>		
Förläggare	Inrikesministeriet		
Tryckort och år	Lönberg Print & Promo, 2018		
Beställningar/distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of the Interior	January 2018	
Authors	Ministry of the Interior		
Title of publication	Update of the Action Plan — A Safe and Secure Life for the Elderly (Turvallinen elämä ikääntyneille -toimintaohjelman päivitys)		
Series and publication number	Ministry of the Interior Publication 6/2018		
Subject	Internal security		
ISBN (printed)	978-952-324-181-7	ISSN (printed)	2341-8524
ISBN PDF	978-952-324-182-4	ISSN (PDF)	2341-8532
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-182-4		
Pages	48	Language	Finnish
Keywords	internal security, the elderly, safety, security		
<p>Abstract</p> <p>The Government decided in the Internal Security Strategy published on 5 October 2017 to update the Action Plan titled A Safe and Secure Life for the Elderly published in 2011. The Action Plan is, for the most part, still up to date, but since its publication, some major changes have occurred in society and in the security situation of the elderly. These changes will affect the safety and security of the elderly if they are not addressed at an early stage.</p> <p>The updated Action Plan describes the safety challenges facing elderly people in 2018 and provides recommendations on how to improve safety and security in the home for the elderly, to reduce the number of accidents and to prevent and combat maltreatment, violence and crime.</p> <p>The aim of the Action Plan is to improve everyday safety and security for the elderly and to address proactively and effectively problems that reduce the actual or perceived safety and security of the elderly.</p> <p>Improving the safety and security of elderly people calls for broad-based and close cooperation between different authorities and organisations. The Action Plan focuses on measures that help to improve intersectoral cooperation and exchange of information, to promote best practices and to support the security work undertaken by counties and municipalities.</p> <p>The responsibility for the implementation and monitoring of the Action Plan rests with the steering group for the safety and security of the elderly.</p>			
Publisher	Ministry of the Interior		
Printed by (place and time)	Lönnerberg Print & Promo, 2018		
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Valokuvat:

- Kansilehti Vanhus ja hoitaja: Riitta Supperi
Isoäiti ja lapset: Riitta Supperi
Vanha valokuva ja rollaattori: Antti Aimo-Koivisto
- s. 8 Vanhusten kädet: Riitta Supperi
s.11 Vanhukset selin: Riitta Supperi
s. 23 Vanhainkodissa pöydän ääressä: Mikael Ahlfors
s.34 Kaksi vanhaa naista: Riitta Supperi
s.48 Vanhainkodissa taputukset: Mikael Ahlfors

Sisältö

1	Johdanto	9
2	Yhteiskunnalliset muutokset ja niiden vaikutukset ikääntyvään väestöön...	11
2.1	Suomi ikääntyy vauhdilla.....	11
2.2	Kotona asumiseen panostetaan	15
2.3	Teknologia turvallisuuden ja terveyden edistäjänä.....	16
2.4	Ikääntyneiden palvelujärjestelmä uusiutuu	19
3	Turvallinen elämä ikääntyneille 2011 -toimintaohjelman suositusten toteutuminen	22
4	Ikääntyneiden turvallisuus 2018 ja sen keskeiset kehittämiskohteet	31
5	Toimenpiteet ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseksi	39
6	Ohjelman toimeenpano ja seuranta	48

1 Johdanto

Ikääntyvien merkitys arjen turvallisuuden kysymyksissä on jatkuvasti kasvamassa. Suomi on Euroopan nopeimmin vanheneva maa, ja vuonna 2030 noin joka neljäs suomalainen on yli 65-vuotias. Valtioneuvoston 5.10.2017 tekemässä periaatepäätöksessä sisäisen turvallisuuden strategiasta Hyvä elämä - turvallinen arki päätettiin ikääntyneiden turvallisuusohjelman päivittämisestä. Edellinen ikääntyneiden turvallisuutta koskeva toimintaohjelma, Turvallinen elämä ikääntyneille - toimintaohjelma ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseksi julkaistiin 17.5.2011. Se sisältää ikääntymiseen ja ikääntyneisiin silloin kohdistuneiden turvallisuushaasteiden kuvauksen sekä suositukset ikääntyneiden asumisen turvallisuuden parantamiseksi, tapaturmien määrän vähentämiseksi, liikkumisen turvallisuuden parantamiseksi sekä kaltoinkohtelun, väkivallan ja rikosten ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Monet Turvallinen elämä ikääntyneille -toimintaohjelmassa vuonna 2011 esitetyt ikääntyneiden turvallisuushaasteet ovat yhtä ajantasaisia kuin vuonna 2011 samoin kuin niiden ratkaisemiseksi esitetyt toimenpidesuositukset. Yhteiskunnassa ja ikääntyneiden turvallisuustilanteessa on kuitenkin tapahtunut joitakin merkittäviä muutoksia, jotka vaikuttavat ikääntyneiden turvallisuuteen nyt ja tulevaisuudessa ellei niihin puututa ajoissa.

Ikääntyneiden turvallisuus ei parane vain sisäisen turvallisuuden viranomaisten toimin, vaan ennemminkin tiiviissä ja laajapohjaisessa yhteistyössä eri viranomaisten ja järjestöjen kanssa. Ikääntyneiden turvallisuutta edistävät muun muassa turvallinen koti- ja lähiympäristö, toimivat sosiaali- ja terveyspalvelut sekä avun saanti silloin, kun sitä tarvitaan. Tämän päivitetyn Turvallinen elämä ikääntyneille -toimintaohjelman tavoitteena on lisätä ikääntyneiden arjen turvallisuutta ja puuttua ennalta estävästi ja tehokkaasti ongelmiin, jotka vähentävät ikääntyneiden turvallisuutta tai turvallisuuden tunnetta.

Sisäministeriö lähetti ohjelman päivitystä varten kaikille aiemman Turvallinen elämä ikääntyneille -toimintaohjelman valmisteluun osallistuneille tahoille kyselyn, jossa pyydettiin arvioimaan tarvetta jatkaa ohjelman suositusten sisällyttämistä päivitettävään toimintaohjelmaan sekä ehdottamaan mahdollisia uusia toimenpiteitä. Ohjelman suositusten toimeenpanosta vastuussa olleille ministeriöille lähetettiin tietopyyntö, jossa pyydettiin

arvioimaan suositusten tämänhetkistä tilannetta sekä sitä, mitä suosituksen toteutumiseksi ohjelmakaudella tehtiin.

Tässä päivitetystä Turvallinen elämä ikääntyneille -toimintaohjelmassa kuvataan ikääntyneiden turvallisuuden kannalta keskeisiä yhteiskunnallisia muutosvoimia ja ilmiöitä sekä tuodaan esiin niin ikääntyneiden omat turvallisuushuolet kuin heidän objektiivinen turvallisuustilanteensa erilaisten tilastojen valossa. Lisäksi ohjelmassa esitellään vuoden 2011 Turvallinen elämä ikääntyneille -toimintaohjelman julkaisun jälkeen kehitettyjä ikääntyneiden turvallisuutta edistäviä hyviä malleja, jotka nousivat esiin tietopyyntöön tulleissa vastauksissa.

Toimintaohjelma on kohdistettu ikääntyneiden parissa työskenteleville viranomaisille ja järjestöille. Sen tarkoitus on tarkastella ikääntyneiden turvallisuutta eri näkökulmista ja toimia ikääntyneiden turvallisuuden kehittämisen innostajana, verkostojen kutojana sekä tulosten ja vaikutusten vahvistajana. Ohjelmaan valittiin arviointikyselyn ja tietopyynnön vastauksissa sekä sidosryhmäkeskusteluissa keskeisiksi arvioidut toimenpiteet, joita on yhteensä 12. Toimintaohjelmassa keskitytään sisäisen turvallisuuden strategian mukaisesti erityisesti sellaisiin toimenpiteisiin, joilla vaikutetaan poikkihallinnollisen yhteistyön ja tiedonvaihdon parantamiseen, hyvien mallien edistämiseen sekä maakuntien ja kuntien turvallisuustyön tukemiseen. Toimenpiteet on määrä toteuttaa ennen vuonna 2020 eduskunnalle annettavaa seuraavaa selontekoa sisäisestä turvallisuudesta. Osa toimenpiteistä on pysyvää toimintaa, ja niiden toimeenpano jatkuu myös tämän jälkeen.

Päivitetystä toimintaohjelmasta oli mahdollista antaa lausunto 24.11.– 8.12.2017. Lausuntoja saatiin yhteensä seitsemän kappaletta. Lisäksi toimintaohjelman päivityksestä järjestettiin sisäministeriössä kuulemistilaisuus keskeisille sidosryhmille 4.12.2017. Päivitetty toimintaohjelma käsiteltiin osana sisäisen turvallisuuden strategian toimeenpanoa sisäisen turvallisuuden ministeriryhmän kokouksessa 17.1.2018.

2 Yhteiskunnalliset muutokset ja niiden vaikutukset ikääntyvään väestöön

2.1 Suomi ikääntyy vauhdilla

Väestön ikääntyminen on Suomessa lähivuosina nopeampaa kuin useimmissa muissa maissa. Suomi on Euroopan nopeimmin ikääntyvä maa. Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan yli 65-vuotiaiden osuuden väestöstä arvioidaan nousevan nykyisestä 19,9 prosentista 26 prosenttiin vuoteen 2030 ja 29 prosenttiin vuoteen 2060 mennessä. Ennusteiden mukaan iäkkäiden määrä erityisesti vanhimmissa ikäluokissa kasvaa voimakkaimmin, samalla kun lasten ja työikäisen väestön määrä vähenee. Suomen väestörakenne ja -kehitys huomioiden ikääntyvien merkitys arjen turvallisuuden kysymyksissä tulee kasvaamaan. Ikääntyneiden turvallisuus on kohta useamman kuin joka neljännen suomalaisen turvallisuutta.

Ikääntyneiden asiat ovat Suomessa nyt ehkä paremmin kuin koskaan aikaisemmin. Eläkkeet ovat parantuneet työurien kasvun myötä ja mahdollistavat yhä useammalle kohtuulliseksi koetun elintason. Ikääntyneiden oman kokemuksen mukaan heidän terveytensä ja toimintakykynsä ovat paremmat verrattuna aiempien sukupolvien ikääntyneiden koke-

muksiin. Yli puolet eläkeläisistä kokee terveydentilansa hyväksi tai melko hyväksi. Ikääntyneet ovat aktiivisia ja elinvoimaisia. Valtaosa heistä elää hyvää ja aktiivista elämää asuen omassa kodissaan. He ovat sosiaalisia ja auttavat myös lähipiiriään ja ystäviään. Useimmilla menee hyvin, mutta tämä ei kuitenkaan koske kaikkia, sillä terveyserot ovat merkittäviä, samoin sosioekonomiset ja alueelliset erot.¹ Huono-osaisuus kasaantuu usein samoihin perheisiin ja ongelmat ovat ylisukupolvisia.

Vuonna 2013 voimaantulleessa laissa ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista (980/2012) eli vanhuspalvelulaissa ikääntynyt väestö määritetään vanhuuseläkkeeseen oikeuttavassa iässä olevaksi väestöksi ja iäkäs henkilö ihmiseksi, jonka fyysinen, kognitiivinen, psyykinen tai sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt korkean iän myötä alkaneiden, lisääntyneiden tai pahentuneiden sairauksien tai vammojen vuoksi taikka korkeaan ikään liittyvän rappeutumisen johdosta. Nykyisin 65 vuotta täyttänyttä väestöä on reilu miljoona. Heistä suurin osa elää arkeaan itsenäisesti. Palveluja säännöllisesti käyttäviä on noin 150 000.²

Ikääntyneitä ei ole mielekästä tarkastella yhtenäisenä ryhmänä. Väestön terveydentilan ja elintason kohottua pitkäikäisyydestä on tullut tavanomaisempaa ja elämänkaari vaiheistuu uudelleen. Suomessa naisten keskimääräinen elinajanodote on tällä hetkellä 84 vuotta ja miesten 78 vuotta. Ikääntyminen voidaan nähdä sarjana erilaisia vaiheita, jotka liittyvät ihmisen toimijuuteen ja osallisuuteen sekä terveydentilaan ja toimintakykyyn. Eläkkeelle siirrytään entistä terveempinä ja toimintakykyisempinä. Nykyihmisen elämänkaareen onkin tullut uusi vaihe, niin sanottu kolmas ikä. Keski-iän ja vanhuuden väliin sijoittuva kolmas ikä on usein omatoimisuuden, tekemisen, osallistumisen ja vapauden aikaa. Kolmanteen ikään tulevilla on tilastojen mukaan luvassa runsaasti elinvuosia, sillä elinajanodote kasvaa kaiken aikaa.

Neljäs ikä puolestaan viittaa aikaan, jolloin vanhuuteen liittyvät sairaudet alkavat aiheuttaa toimintakyvyn heikkenemistä. Henkilö tarvitsee erilaista tukea jokapäiväiseen elämänsä ja hänen riippuvuutensa ulkopuolisesta avusta kasvaa. Viidennessä iässä asuminen omassa kodissa ei enää onnistu ja ihminen on muiden tarjoaman avun varassa.³ Rajanveto eri vaiheiden välillä on kuitenkin vaikeaa. Yksilöllinen vaihtelu on suurta, sillä ikääntyminen ja vanheneminen ovat eri asia. Ikääntyminen tarkoittaa vuosien kertymistä, mutta vanheneminen merkitsee biologisia muutoksia, joiden ilmenemiseen voimme usein omalla toiminnallamme vaikuttaa.

1 Mäkitalo Raili 2016: Suomesta ikäihmisten mallimaa. KAKS Kunnallissalan kehittämissäitiö, Polemia-sarjan julkaisu nro 105

2 Sosiaali- ja terveysministeriö: Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–19

3 Vanhustyön Keskusliitto: Eloisa ikä -ohjelma-asiakirja 2015

Ikääntyminen alkaa vaikuttaa terveen henkilön toimintakykyyn yleensä 80–85 -vuoden iässä mutta tässä on suuria yksilöllisiä eroja. Keskeisin toisten ihmisten hoivan tarvetta aiheuttava tekijä ikääntyneillä ovat erilaiset muistisairaudet. Ne vaikuttavat merkittävästi ihmisen toimintakykyyn ja tekevät hänet monella tapaa haavoittuvaksi ja alttiiksi muun muassa kaltoinkohtelulle. Muistiliiton arvioiden mukaan Suomessa on nykyisin noin 193 000 muistisairasta ihmistä, ja 14 500 uutta ihmistä sairastuu vuosittain. Ikäluokassa 75–84-vuotiaita muistisairaita on 11,7 % ja yli 85-vuotiaiden ikäluokassa muistisairaita on 35 %. Toimintakyvyn heikentyminen lisää muun muassa alttiutta kaatumisille ja tapaturmille, joiden seurauksena itsenäinen selviytyminen kotona voi vaarantua ja lisätä laitoshoitoon joutumisen riskiä.

Väestön ikääntyessä muistisairauksia sairastavien määrä tulee kasvamaan. Etenevät muistisairaudet ovatkin kansanterveydellinen ja -taloudellinen haaste. Laajassa suomalaistutkimuksessa⁴ (FINGER) on ensi kertaa osoitettu, että muistihäiriöitä voidaan ehkäistä hallitsemalla niiden riskitekijöitä. Tutkimuksessa käytetty elintapaohjaus eli niin sanottu interventio tarjoaa mallin, jota voidaan tulevaisuudessa soveltaa muistisairauksien ehkäisyyn.

Kuten nuoremmissa ikäryhmissä, myös yli 85-vuotiaissa on henkilöitä, jotka ovat aktiivisia ja elävät ilman toiminnan rajoitteita ja sairauksia ja kokevat elämänsä turvalliseksi. Yli 85-vuotiailla toiminnan rajoitteet ja useat krooniset sairaudet ovat kuitenkin jo varsin yleisiä. Tässä elämänvaiheessa turvallisuusriskit lisääntyvätkin merkittävästi. Toiminnan rajoitteita ja avun tarvetta on eniten kaikkein vanhimpiin ikäluokkiin kuuluvilla ihmisillä. Suurimmalla osalla 90-vuotiaista ja sitä vanhemmista on toimintakyvyn rajoitteita. Toiminnan rajoitteet eivät kuitenkaan jakaudu väestössä tasaisesti: sosioekonomiset erot vaikuttavat toimintakykyyn myös iäkkäillä. Vähän kouluja käyneillä, ruumiillista työtä tehneillä ja pienituloisilla henkilöillä on eniten toimintakyvyn ongelmia.⁵

Tärkeitä tekijöitä ikääntyneiden toimintakyvyn edistämässä ovat sairauksien ja tapaturmien ehkäisy, varhainen toteaminen ja hyvä hoito, oikea-aikainen kuntouttaminen, terveiden elintapojen omaksumisen tukeminen ja fyysisen, henkisen ja sosiaalisen toimeliaisuuden edistäminen. Huomiota tulee kiinnittää lisäksi elinympäristön ja elinolojen muokkamiseen sekä apuvälineisiin, jotka luovat edellytyksiä tavallisista toimista suoriutumiseksi silloinkin, kun toimintakyky on huomattavasti heikentynyt.⁶

4 <https://www.thl.fi/fi/-/lapimurtotutkimus-elintapaneuvonta-ehkaisee-muistihairioita>. Sivulla vierailtu 12.12.2017.

5 Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus: Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–19

6 Hietanen Anne & Fröjdö Monika: Hemma Bäst - Kotona paras. Tähtäimessä ikääntyneiden ihmisten turvallinen kotona asuminen. Yrkeshögskolan Novia, Publikation och produktion, serie R: Rapport, 6/2016

Väestörakenteen muutos asettaa uudenlaisia vaatimuksia ikääntyneiden turvallisuudelle, sillä onnettomuuksien, tapaturmien, rikosten sekä muiden turvallisuusongelmien seuraukset ovat usein huomattavasti vakavampia ikääntyneille kuin nuoremmalle väestölle. Esimerkiksi iäkkäiden turvallisen liikkumisen tukeminen on suuri yhteiskunnallinen kysymys. Viimeisten 25 vuoden aikana iäkkäiden liikkumista tarkasteleva tutkimus on lisääntynyt voimakkaasti. Aiemmin tutkimusta hallitsivat iän, onnettomuusriskin ja onnettomuustyyppien välisten suhteiden analysointi. Myöhemmin on keskitytty yhä enemmän iäkkäiden liikkumistarpeisiin ja -tapoihin sekä liikkumista mahdollistaviin tai sitä vaikeuttaviin tekijöihin.⁷ Liikkuminen kodin ulkopuolella on tärkeä osa hyväksi koettua elämää myös myöhemmällä iällä, koska se mahdollistaa itsenäisen palveluiden käyttämisen ja yhteiskuntaan osallistumisen.

Väestön ikääntyminen ei tapahdu tasaisesti kautta maan. Nuori väestönosa siirtyy työn ja opintojen vuoksi erityisesti isompiin kaupunkeihin, jonne myös palvelut keskittyvät. Harvaan asuttujen alueiden väestö vanhenee. Pidemmällä ajanjaksolla myös ikääntyneiden osuus vähenee harvaan asutuilla alueilla, kun he muuttavat alueiden keskuksiin.⁸ Ikärakenteen ja alueiden erilainen kehitys asettavat yhteiskunnan palvelutarjonnalle erityisiä haasteita. Erot alueiden väestörakenteessa sekä ikäluokkien eri elämänvaiheisiin liittyvä muuttoliike vaikuttavat siihen, että ikääntymiskehitys on erilaista eri alueilla. Ikääntymistä tapahtuu luonnollisesti eniten siellä, missä väestöä on muutenkin paljon. Väestön ikärakenteen muutoksesta seuraa, että yhteiskunnan on mukauduttava laajasti entistä ikkäämmän väestön tarpeisiin.

Maakunnittain tarkasteltuna eniten ikääntyneitä asuu Suomen kolmen väestöltään suurimman maakunnan alueella: Uudellamaalla (noin 267 000), Varsinais-Suomessa (noin 102 800) ja Pirkanmaalla (noin 102 400). Näissä maakunnissa asuu yhteensä 42 prosenttia Suomen yli 65-vuotiaasta väestöstä. Yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä on puolestaan korkein Etelä-Savossa (27,6 %), Kymenlaaksossa (25,2 %) ja Etelä-Karjalassa (25,0 %). Kaupunki-maaseutu -luokituksen mukaan yli 65-vuotiaista 63 prosenttia asuu kaupunkimaisilla alueilla ja 37 prosenttia maaseudulla. Ikääntyneillä maaseudulla asuminen on kuitenkin hieman yleisempää kuin väestöllä keskimäärin.⁹

Ikärakenteen muutos on suurin yksittäinen syy asuntokuntien koon pienenemiseen ja yksin asuvien lisääntymiseen. Yli 65-vuotiaista 38 prosenttia eli noin 390 000 ikääntynyttä asuu yksin. Yhden hengen asuntokuntien osuus kasvaa ja kahden hengen asuntokuntien osuus pienenee kohti vanhempia ikäluokkia. 65–74-vuotiaista yksin asuvia on 30 prosent-

7 Liikenneturva: Liikenneviikko 3/2017 verkkolehti

8 Suomen Ympäristökeskuksen raportteja 20 /2017: Ikääntyneiden asuinpaikat nyt ja tulevaisuudessa

9 Ibid.

tia, mutta yli 85-vuotiaista 62 prosenttia. Ikääntyneet yksin asuvat ovat pääosin naisia, mikä on luonnollista seurausta naisten keskimäärin pidemmästä elin-iästä miehiin verrattuna.¹⁰

Kaikki yksinasuvat eivät ole yksinäisiä, mutta yksin asuvat kokevat monia hyvinvoinnin puutteita keskimäärin enemmän kuin muissa kotitaloustyypeissä elävät. Heillä on vähemmän sosiaalista pääomaa, ja heidän elämänlaatunsa on ainakin joiltain osin heikompi kuin muilla.¹¹ Kaikki tämä voi myös lisätä turvattomuuden tunnetta.

2.2 Kotona asumiseen panostetaan

Suomalaisen ikäpolitiikan suuntauksena on jo jonkin aikaa ollut vahvistaa ikääntyneiden kotona asumista edistäviä ratkaisuja ja vähentää pitkäaikaista laitoshoidon etenkin vanhainkodeissa ja terveyskeskusten vuodeosastoilla. Vuonna 2013 voimaan tullut vanhuspalvelulaki painottaa erityisesti kotihoidon ja kodinomaisten ratkaisujen ensisijaisuutta sekä kuntien vastuuta ottaa suunnitelmissaan huomioon väestönsä ikääntyminen ja siihen liittyvät tekijät. Myös ikääntyneet itse haluavat asua kotonaan niin pitkään kuin se on turvallisesti mahdollista. Vanhenemisen myötä asumisen tarpeet kuitenkin muuttuvat ja asuntokantamme ei vielä riittävällä tavalla vastaa ikääntyneiden asumisen tarpeisiin.

Valtion asuntopolitiikalla edistetään ikääntyneiden asumista kotona toimintakyvystä riippumatta. Tätä on toteutettu poikkihallinnollisen Ikääntyneiden asumisen kehittämissuunnitelman 2013–2017¹² avulla, jota ympäristöministeriö koordinoi. Ohjelman toimenpiteet liittyivät muun muassa olemassa olevan asuntokannan korjaamiseen, uudenlaisiin asunusratkaisuihin ja palveluasumisen kehittämiseen. Ohjelman kautta on vaikutettu sekä ikääntyneiden itsensä että kuntien ja asunto- ja rakennusalan toimintaan. Lisäksi on kehitetty asumisen yhteisöllisyyttä ja ikäystävällisyyttä asuinalueilla. Asuntojen ja asumisen toimivuus ja esteettömyys, kuten esimerkiksi hissien rakentaminen auttavat estämään ikääntyneille sattuvia tapaturmia. Ohjelmakausi päättyi vuoden 2017 lopussa, mutta kehittämissuunnitelmassa tuotettuja hyviä käytäntöjä ja toimintamalleja levitetään edelleen valtakunnallisesti. Ympäristöministeriö jatkaa Asumisen rahoitus- ja kehittämissuunnitelman kanssa esteettömyyden sekä hissirakentamisen edistämistä ja ikääntyneiden asuntojen korjaamisen tukemista myös ohjelmakauden päättyttyä. Ympäristöministeriön ylläpitämä

10 Nikander Timo & Pietiläinen Marjut: Kaupunkialueet vetävät nuoria asumaan yksin. Tieto & trendit 5/2015

11 Timo M. Kauppinen, Tuija Martelin, Katri Hannikainen-Ingman, Esa Virtala 2014: Yksin asuvien hyvinvointi. Mitä tällä hetkellä tiedetään? Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 27/2014.

12 http://www.ymparisto.fi/fi-fi/asuminen/ohjelmat_ja_strategiat/ikaantyneiden_asumisen_kehittamisohjelma. Sivustolla vierailtu 12.12.2017.

ikäntyneiden asumisen sivusto¹³ toimii jatkossakin hyvänä tietopankkina ikäntyneiden asumiseen liittyvissä asioissa. Ikäntyneiden asumisen kehittämissuunnitelman syksyllä 2016 tehdyn väliarvioinnin suositusten myötä syntynyt ikäteknologian teemaryhmä jatkaa verkostomaista toimintaansa ja edistää ikäntyneiden asumisen kehittämissuunnitelman tavoitteiden toteutumista. Verkoston puheenjohtajana toimii Valli ry:n ikäteknologiakeskus.

Vanhustyön keskusliitolla on korjausneuvontatoimintaa, joka edesauttaa ikäntyneiden asumista entistä pidempään omassa kodissaan esteettömästi ja turvallisesti. Korjausneuvojat avustavat muun muassa muutostöiden kartoittamisessa, suunnittelussa ja korjausavustusten hakemisessa. Lisäksi korjausneuvojat opastavat ikäntyneitä myös arkitekologiassa ja sen hankinnassa.

Kotona asumisen tärkeä edellytys on, että niin lähiympäristön kuin kodin turvallisuustekijät on otettu huomioon. Koti on ikäntyneiden yleisin tapaturmapaikka. Ikäntyneiden ja heidän omaistensa toiminnan lisäksi kotona asumisen turvallisuuteen vaikuttaa kotiin annettavien palveluiden turvallisuus. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos on päivittänyt keuhkokuivauksen ohjeistuksen *Näkökulmia sosiaalihuollon palvelujen turvallisuuteen*¹⁴, jonka tavoitteena on luoda valtakunnallisesti yhtenäinen pohja sosiaalihuollon toimintayksiköiden ja asiakkaiden kotiin annettavien palvelujen turvallisuuden suunnittelulle ja riskienhallinnalle. Ohjeistus auttaa toimintayksiköitä kehittämään toimintojaan hoivan ja asumisen muuttuneita edellytyksiä vastaavan turvallisuuden tason saavuttamiseksi ja ylläpitämiseksi. Lisäksi se kannustaa sosiaalihuollon toimijoita edelleen lisäämään sosiaalitoimen näkökulmasta tapahtuvaa turvallisuuden parantamiseen tähtävää vuorovaikutusta terveystoimen, pelastustoimen sekä poliisitoimen kanssa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen valvonnassa korostuu palveluntuottajien oma vastuu toiminnan asianmukaisuudesta ja tuottamiensa palvelujen laadusta sekä asiakas- ja potilasturvallisuudesta. Vanhuspalvelulaissa säädettiin julkisille palvelujen tuottajille velvollisuus ottaa käyttöön suunnitelmallinen omavalvonta vuoden 2015 alussa. Vastaava velvollisuus tuli kaikille yksityisille sosiaalipalveluille jo vuonna 2012.

13 <http://www.ymparisto.fi/ikaantyneidenasuminen>

14 Saarsalmi Olli & Koivula Riitta toim.

2.3 Teknologia turvallisuuden ja terveyden edistäjänä

Uudet teknologiset ratkaisut ja innovaatiot ovat mullistaneet päivittäisten asioiden hoitamista ja ihmisten välisiä kommunikaatiomuotoja. Kotona tai kodinomaisissa oloissa tapahtuvaa omatoimista asumista voidaan tukea ikääntyneiden omista tarpeista lähtevillä teknologisilla ratkaisuilla. Erityisesti muistisairaalle kotona hoidettavalle ikääntyneelle henkilölle pitäisi pystyä tarjoamaan erehdykset ja onohdukset salliva asuinympäristö. Tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että keittiön liesi sammuu automaattisesti tietyn ajan kuluttua tai että vesi lakkaa virtaamasta hanasta tietyn litramäärän täytyttyä.¹⁵

Teknologian avulla on mahdollista parantaa niin kotona selviytymistä ja turvallisuutta, elämänlaatua kuin palvelujen saatavuutta. Yhteyksien pitäminen ja vuorovaikutus läheisiin ja hoitohenkilökuntaan helpottuu digimaailmassa.¹⁶ Omia terveystietojaan voi tarkastella OmaKannassa. Erilaiset nettipohjaiset itsearvioinnin välineet, kuten muistia ja toimintakykyä sekä palvelutarvetta koskevat mittarit, voivat tehdä sähköisen yhteydenoton terveydenhuoltoon tai sosiaalipalveluihin vaivattomaksi. Iäkkäiden palvelujen piirissä olevien asiakkaiden turvapalveluissa voidaan hyödyntää erilaisia seurantamittareita, joka välittävät tietoa ikääntyneen kunnosta ja terveydentilasta (muun muassa liikkuminen, sydämen syke, verenpaine, nukkuminen) seurantasivustoille. Myös muistisairaiden turvallisuus voi kohentua, mikäli turva- ja seurantapalvelu voi seurata ikääntyneen henkilön sijaintia ja kotoaan poistumista.¹⁷ Turvapuhelimet, ovihälyttimet ja paikantavat turvarannekkeet voivat auttaa elämään turvallisemmin. Teknologian käyttöönotossa tulee kuitenkin aina kuunnella ikääntyneen omaa mielipidettä sen käytöstä ja kunnioittaa hänen itsemääräämisoikeuttaan.

Myös robotisaatiosta voi olla apua raskaissa ja rutiininomaisissa tehtävissä, ruoanjakelussa, pukeutumisessa ja ulkoilussa. Tällä tavoin voidaan vapauttaa hoito- ja hoivahenkilöstöä ihmiseltä ihmiselle tapahtuviin, fyysistä vuorovaikutusta edellyttäviin tehtäviin. Robotisaation mahdollisuuksien hyödyntämisessä ollaan kuitenkin vasta alussa. Robotiikan, automatiikan ja uudenlaisen teknologian hyödyntämisen lähtökohtana tulee olla ikääntyneen henkilön itsemääräämisoikeuden ja omatoimisuuden tukeminen ja lisääminen, palvelun parantaminen ja henkilöstön työn kehittäminen ja vahvistaminen.¹⁸

15 Ympäristöministeriön raportteja 7/2017: Älyteknologiaratkaisut ikääntyneiden kotona asumisen tukena

16 Mäkitalo Raili 2016: Suomesta ikäihmisten mallimaa. KAKS Kunnallisan kehittämissäätö, Polemia-sarjan julkaisu nro 105

17 Valtiovarainministeriö: Peruspalvelujen arvioinnin tila -raportti 2016, osa I. Valtiovarainministeriön julkaisu 9/2016.

18 Sosiaali- ja terveysministeriö: Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–19

Teknologian ja erityisesti digitalisaation edistysaskelista puhuttaessa on huomattava, että niistä voi tulla myös voimakkaasti eriarvoistavia tekijöitä.¹⁹ Jollekin laajakaistan kuukausimaksu saattaa olla liikaa, kun taas toisella on varaa hankkia laaja kotiautomaatiojärjestelmä siihen liittyvine palveluineen. Lisäksi teknologian käyttöönotto vaatii usein ammattiapua. Tietoturva sekä yksityisyyden suoja ovat uuden teknologian myötä helposti vaarassa, ellei niihin kiinnitetä riittävästi huomiota.²⁰ Teknologian edistäminen kotona asumisen tukemisessa edellyttää myös eri laitteiden yhteensopivuutta ja laitteista saatavan tiedon yhteensovittamista. Tämä on tärkeää seurantatietojen hyväksikäytettävyyden kannalta.

Parhaimmillaan teknologia parantaa ikääntyneiden elämänlaatua tarjoamalla muun muassa mahdollisuuden hoitaa itsenäisesti omia asioita ja pääsyn tiedon äärelle. Esimerkiksi internet voi vähentää sosiaalista eristyneisyyttä ja lisätä kommunikaatiota. Teknologiset ratkaisut saattavat parantaa ikääntyneiden osallisuutta omien sairauksiensa hoidossa ja mahdollistaa kotona asumisen pidempään.

Nyky-yhteiskunnassa onkin välttämätöntä omata tietyntäosaamista teknologiaosaamista. Ikääntyneiden digitaatiojen ylläpitoon ja kehittämiseen kannattaa panostaa. Tietoyhteiskunnassa teknologia ei ole vain yksityishenkilöiden arjen hyödyke, vaan yhä useammat julkiset ja yksityiset palvelut ovat siirtyneet teknologian välityksellä hoidettaviksi. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastushavaintojen²¹ mukaan kunnat ovat viime vuosina alkaneet toden teolla etsimään teknologisia ratkaisuja ihmisten hoitamiseksi kotioloissa. Teknologiaheräämisen taustalla ei näyttäisi niinkään olevan rakennepoliittinen ohjelma eikä vanhuspalvelulaki vaan yksinomaan kiristynyt taloudellinen tilanne.

Ikääntyneille teknologia voi kuitenkin olla arjen haaste sen tuoman hyödyn ja mahdollisuuksien sijaan. Ikääntyneiden ja muun väestön välillä on digitaalinen kuilu, sillä ikääntyneet käyttävät teknologiaa, erityisesti tietotekniikkaa, selvästi vähemmän kuin muu väestö. Toisaalta myös ikääntyneiden eri ryhmät eroavat toisistaan. Tilastokeskuksen mukaan²² 65–74-vuotiaista liki 73 prosenttia on käyttänyt internetiä viimeisen kolmen kuukauden aikana ja 75–89 vuotiaista 35 prosenttia.

Valli ry:n Ikäteknologiakeskus on asiantuntijakeskus, joka edistää ikääntyneiden osallisuutta digitalisaatiossa ja teknologisoituvassa yhteiskunnassa. Keskus kokoaa ja välittää tietoa ikäteknologiasta ja digitalisaatiosta, edistää ja verkottaa alan toimijoiden yhteistyötä sekä lisää ikäteknologiaan liittyvää osaamista järjestämällä koulutuksia ja tilaisuuksia. Ikäteknolo-

19 Ympäristöministeriön raportteja 7/2017: Älyteknologiaratkaisut ikääntyneiden kotona asumisen tukena

20 Ibid.

21 Teknisten apuvälineiden hyödyntäminen kotiin annettavissa vanhuspalveluissa, Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 3/2015

22 Suomen virallinen tilasto: Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö 2016

logiakeskus tuo ikääntyneiden äänen kuuluviin, vahvistaa käyttäjälähtöistä kehitystyötä ja välittää tietoa teknologian kehittäjille ikääntyneiden tarpeista ja toiveista. Keskus tukee toiminnallaan ikääntyneiden kotona asumista ja arjen sujuvuutta ja pyrkii omalla toiminnallaan lisäämään kotona asumisen turvallisuutta vaikuttamalla teknologian ikäystävällisyyteen ja toimivuuteen. Valli ry:n Ikäteknologiakeskus on tuottanut ympäristöministeriön rahoituksella Arjen älykkäät välineet -oppaan²³, jossa esitellään kotona asumista tukevista ja itsenäistä suoriutumista edistävästä teknologiaratkaisuista.

Vanhustyön keskusliiton SeniorSurf-toiminta²⁴ ylläpitää, tukee ja laajentaa iäkkäille ihmisille suunnatun nettiopastustoiminnan verkostoa, tuottaa ja ylläpitää opastus- ja markkinointimateriaalia, vaikuttaa sähköisten palveluiden tuottajiin käyttäjälähtöisyyden edistämiseksi sekä rohkaisee ikääntyneitä ihmisiä turvallisesti tietotekniikan käyttöön, jotta heillä olisi itsenäisen suoriutumisen ja osallisuuden edellytykset digitalisoituvassa yhteiskunnassa.

2.4 Ikääntyneiden palvelujärjestelmä uusiutuu

Ikääntyneiden palveluihin ja sitä kautta koettuun hyvinvointiin ja turvallisuuteen tulee lähivuosina vaikuttamaan myös sote- ja maakuntaudistukset. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen ovat jatkossa maakuntien tehtäviä. Kunnat edistävät asukkaidensa hyvinvointia ja järjestävät asukkailleen palveluita.

Parhailtaan on meneillään useita ikääntyneiden asumiseen ja palveluihin liittyviä kehittämissankkeita. Sosiaali- ja terveysministeriön koordinoimassa hallituksen I & O -kärkihankkeessa (2016–18) kehitetään iäkkäiden sekä omais- ja perhehoitajien palveluja nykyistä yhdenvertaisemmiksi ja paremmin koordinoituiksi. Hyvän vanhuuden turvaaminen edellyttää nykyisten palvelurakenteiden muuttamista, sillä nykyisillä rakenteilla ja palveluilla ei voida vastata tulevaisuuden tarpeisiin.

Palvelujen rakennemuutoksen onnistuminen edellyttää muun muassa asiakasvirtojen ohjaamista, asiakassegmentointia ja ammattitaitoista sekä ratkaisukeskeistä neuvontaa ja ohjausta. Kärkihankkeeseen pyrkii tähän KAAPO-mallin avulla, joka tarkoittaa keskitettyä asiakas- ja palveluohjausta. Tämän yhden luukun periaatteen mukaan asiakkaan ei tarvitse itse tietää, mitä ja mistä palvelua haetaan, vaan yksi yhteydenotto riittää; asiakkaan tilanne selvitetään, asiakasta neuvotaan omaehtoisiiin ratkaisuihin mm. järjestötoiminnan piiriin

²³ http://valli.fi/fileadmin/user_upload/Julkaisut__pdf/Oppaat__pdf/ITK-opas_nettiin.pdf. Sivustolla vierailtu 12.12.2017.

²⁴ <http://www.vtkl.fi/seniorsurf>. Sivustolla vierailtu 12.12.2017.

(vertaisryhmät, omaishoitajien tukiryhmät ym.) sekä tuetaan erilaisten tukien hakemisessa. Keskitettyä asiakas- ja palveluohjausta kehitetään osana ikääntyneiden kotihoidon ja kaikenikäisten omaishoidon kärkihanketta vuosina 2016–2018. Tukea tai palvelua hakeva henkilö voi tulla keskitettyyn asiakas- ja palveluohjaukseen useita eri väyliä pitkin: omasta tai omaisten aloitteesta, sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöstön, naapurien tai viranomaisten yhteydenotosta.²⁵ Viranomaisilla on vanhuspalvelulain 25 pykälän mukaan palvelutarpeen havaitessaan ilmoitusvelvollisuus. Myös sosiaalihuoltolain 35 pykälässä on säädetty velvollisuudesta ilmoittaa sosiaalihuollon välittömässä tarpeessa olevasta henkilöstä.

Sosiaalihuoltolain mukaan palvelutarpeen arviointi on aloitettava viipymättä ja saatettava loppuun ilman aiheetonta viivytystä. Arvioinnin tekeminen on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun asiakas, asiakkaan omainen tai läheinen tai hänen laillinen edustajansa on ottanut yhteyttä sosiaalipalveluista vastaavaan kunnalliseen viranomaiseen palvelujen saamiseksi, jos henkilö on yli 75-vuotias.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tekemän vanhuspalvelujen tila 2016 selvityksen²⁶ mukaan kunnat ovat kehittäneet hyvinvointia ja terveyttä edistäviä palveluitaan ja edellytykset vanhuspalveluiden hyvälle toteutukselle ovat parantuneet. Vanhuspalvelulain mukaan kunnan on järjestettävä ikääntyneen väestön hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista tukevia neuvontapalveluja, läkkäiden palvelutarpeiden selvittämiseksi ja ennakoimiseksi kunnissa tehdään hyvinvointia edistäviä kotikäyntejä, joista sovitaan etukäteen. Käynnit kohdistetaan esimerkiksi 75- tai 80-vuotiaille henkilöille. Ikääntyneet ihmiset voivat kertoa kotikäynnillä heitä askarruttavista kysymyksistä ja palvelutarpeistaan ja pohtia yhdessä kunnan työntekijän kanssa, miten palvelut olisi järjestettävä.

Kotikäynnin tavoitteena on tukea ikääntyneitä säilyttämään toimintakykynsä mahdollisimman pitkään ja tarjota heille tietoa saatavilla olevista palveluista. Hyvinvointia edistävän kotikäynnin aikana tehtävissä arvioinneissa painottuvat toimintakyvyn heikkenemistä ennakoivien riskitekijöiden (terveydentilan epävakaus, runsas lääkitys, heikko ravitsemustila, turvattomuus, sosiaalisten kontaktien vähyyys, kipu jne.) kartoittaminen. Kotikäynnin aikana tehdään myös yhteistyössä asiakkaan kanssa asumisturvallisuusselvitys ja kartoitetaan mahdollisten apuvälineiden yms. tarve. Arvioinnit suoritetaan testein, keskustellen ja havainnoiden. Saatua tietoa hyödyntämällä muodostetaan kokonaiskuva asiakkaan yksilöllisestä, mahdollisesta palvelutarpeesta. Kotikäynti on asiakkaalle aina vapaaehtoinen ja maksuton. Ennaltaestävä työ ja varhainen tuki ovat tärkeitä, koska niiden vaikutus siirtää raskaampien ja kalliimpien palveluiden tarvetta.

²⁵ Sosiaali- ja terveysministeriö: Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–19

²⁶ Terveyden ja hyvinvoinnin Laitos: Vanhuspalvelujen tila 2016 (<https://www.slideshare.net/THLfi/vanhuspalvelujen-tila-2016>)

Ikääntyneillä pitää iästä ja toimintakyvystä riippumatta olla mahdollisuus elää omanlais- taan hyvää elämää omissa yhteisöissään. Hyvä elämänlaatu ei ole pelkästään hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä tai eriasteista hoidon ja huolenpidon tarpeen arviointia ja siihen vastaamista. Kyse on laajasti hyvän elämän edistämisestä eli myös itsemääräämisoikeuden ja toimivan arjen turvaamisesta.²⁷

THL:n mukaan palveluja tulisi kuitenkin kohdentaa aiempaa selkeämmin ryhmille, jotka tarvitsevat muita enemmän tukea elämään hyvää elämään ja pärjätäkseen kotona. Tällai- sia iäkkäiden ryhmiä ovat esimerkiksi kotona asuvat muistisairaat, korkean kaatumisriskin asiakkaat, päihteitä käyttävät ja mielenterveysasiakkaat sekä tiuhaan päivystyspoliklinikalla asioivat. Ikääntyneiden henkilöiden kattava palvelutarpeiden arviointi ja palvelutarpeisiin vastaaminen vaatii monipuolista erityisosaamista. Vanhuspalvelujen tila -selvityksen²⁸ mu- kaan eniten kunnissa kaivataan lisää gerontologisen sosiaalityön osaamista sekä ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön asiantuntemusta. Sosiaali- ja terveysalalla tarvitaan oman alan vahvaa substanssiosaamista sekä monialaista ymmärtämistä palvelun tarvitsijan kokonaisti- lanteesta. Moniammatilliselle osaamiselle on tulevaisuudessa yhä enemmän kysyntää.²⁹

Vanhuspalvelujen tila 2016 -selvityksen³⁰ mukaan jo yhdeksällä kymmenestä kunnasta on vanhuspalvelulain edellyttämä suunnitelma alueen iäkkään väestön tukemiseksi. Ikään- tyneiden osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia omiin asioihinsa on pyritty parantamaan säätämällä kunnille velvollisuus perustaa vanhusneuvosto, joka on otettava mukaan kun- nan toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan ikääntyneitä väestöä koskevissa asioissa. Neljässä viidestä kunnasta on nimetty henkilö, jonka tehtävä on koordinoita ja johtaa ikääntyneen väestön hyvinvointia edistävien palvelujen kokonaisuutta. Palvelujen keskittämisen tarkoituksena on tehdä ikääntyneiden palvelujärjestelmän kokonaisuudesta hallittavampi ja ymmärrettävämpi.

27 Sosiaali- ja terveysministeriö: Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–19

28 Terveyden ja hyvinvoinnin Laitos: Vanhuspalvelujen tila 2016 (<https://www.slideshare.net/THLfi/vanhuspalvelu- jen-tila-2016>)

29 Hietanen Anne & Fröjdö Monika: Hemma Bäst - Kotona paras. Tähtäimessä ikääntyneiden ihmisten turvallinen kotona asuminen. Yrkeshögskolan Novia, Publikation och produktion, serie R: Rapport, 6/2016.

30 Terveyden ja hyvinvoinnin Laitos: Vanhuspalvelujen tila 2016 (<https://www.slideshare.net/THLfi/vanhuspalvelu- jen-tila-2016>)

3 Turvallinen elämä ikääntyneille 2011 -toimintaohjelman suositusten toteutuminen

Vastuuministeriöille lähetettiin syksyllä 2017 tietopyyntö, jossa pyydettiin arvioimaan Turvallinen elämä ikääntyneille toimintaohjelmassa vuonna 2011 julkaistujen suositusten tämänhetkinen tilanne ja mitä suosituksen toteutumisen hyväksi ohjelmakaudella tehtiin. Alla on kuvattu ministeriöiden raportoimat toimenpiteet ohjelma-alueittain. Lisäksi alla on esitelty näihin liittyen meneillään olevia kehittämishankkeita sekä todetaan laajassa käytössä olevat hyvät käytännöt ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseksi.

Ikääntyneiden asumisen turvallisuuden parantaminen

Vuoden 2011 toimintaohjelmassa oli suositus (s.26, nro 1), että ikääntyneen itsenäistä asumista tukeviin kotikäynteihin liitetään turvallisuusasioiden selvittäminen. Suosituksen voidaan katsoa toteutuneen vanhuspalvelulain myötä. Vanhuspalvelulain 12§:n mukaan kunnan on järjestettävä ikääntyneen väestön hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista tukevia neuvontapalveluja. Ikääntyneellä väestöllä tarkoitetaan vanhuuseläkkeeseen oikeuttavassa iässä olevia henkilöitä eli 63 vuotta täyttäneitä. Neuvontapalveluja voivat saada ikääntyneeseen väestöön kuuluvien lisäksi muutkin asiasta kiinnostuneet, kuten omaiset ja läheiset. Tiedot ikääntyneiden neuvontapalveluista löytyvät kuntien verkkosivuilta. Lisäksi kunnalla on velvollisuus järjestää hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista tukevia terveystarkastuksia, vastaanottoja tai kotikäyntejä. Ainakin joitakin näistä palveluista on tarjottava erityisesti niille ikääntyneille väestöryhmille, joiden elinoloihin tai elämäntilanteeseen arvioidaan liittyvän palvelujen tarvetta lisääviä riskitekijöitä. Riskiryhmiä ovat esimerkiksi ikääntyneet omaishoitajat, äskettäin puolisonsa tai muun läheisensä menettäneet, väkivaltaa tai kaltoinkohtelua kohdanneet, yksinäiset, sairaalasta kotiutuneet sekä muistisairaant. Kaikkiin hyvinvointia edistäviiin palveluihin on vanhuspalvelulain mukaan sisällytettävä:

1. hyvinvoinnin, terveellisten elintapojen edistämiseen sekä sairauksien, tapaturmien ja onnettomuuksien ehkäisyyn tähtäävä ohjaus
2. ikääntyneen väestön terveyden ja toimintakyvyn heikkenemisestä aiheutuvien sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien tunnistamisen ja niihin liittyvä varhainen tuki
3. sosiaalihuoltoa ja muuta sosiaaliturvaa koskeva ohjaus
4. sairaanhoitoa, monialaista kuntoutusta ja turvallista lääkehoitoa koskeva ohjaus
5. ohjaus kunnassa tarjolla olevien hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista edistävien palvelujen käyttöön.

Kuntaliitto³¹ on julkaissut ikääntyneiden hyvinvointia edistäviin kotikäynteihin haastattelulomakkeen sekä ohjeet kotikäynnin suorittajille ja toimintakyvyn kartoitukseen. Hyvinvointia edistävän kotikäynnin yhteydessä voidaan hyödyntää myös Suomen Punaisen Ristin Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyhankkeen tuottamaa Turvallisia vuosia: Tietoa tapaturmien ehkäisemiseksi iäkkäille ja heidän läheisilleen -opasta sekä tarkistuslistaa tai Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön tuottamaa Kodin turvallisuuden tarkistuslistaa.³²

31 <https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/sosiaali-ja-terveysasiat/sosiaalihuolto/iakkaiden-palvelut/hyvinvointia-edistavat-palvelut>

32 Turvallisia vuosia: Tietoa tapaturmien ehkäisemiseksi iäkkäille ja heidän läheisilleen: https://frantic.s3-eu-west-1.amazonaws.com/kotitapaturma/2015/12/21103729/Turvallisia_vuosia_2015.pdf. Kodin turvallisuuden tarkistuslista: <http://www.spek.fi/loader.aspx?id=ec05dc23-5191-448e-9d13-9735d9d04354>

Vuoden 2011 toimintaohjelmassa oli suositus (s.29, nro 2) että kehitetään ja otetaan käyttöön viranomaisten yhteistyöhön perustuvia menettelyjä, joilla voidaan varmistaa hoivaa ja palveluja tarvitsevien paloturvallisuus kotiasumisessa. THL ja sosiaali- ja terveysministeriö ovat tuottaneet ohjeistuksen sosiaalihuollon palvelujen turvallisuudesta (THL julkaisu 19/2016). Ohjeistus sisältää myös turvallisen työskentelyn asiakkaan kotona. Viranomais-ten yhteistyö on tiivistynyt uuden pelastuslain ja vanhuspalvelulain voimaan tultua. THL toteutti "Sosiaali- ja terveydenhuollon paloturvallisuuteen liittyvät käytännöt ja pelastuslaki (STEP)" tutkimus- ja kehittämishankkeen vuosina 2012–2016. Hankkeen tavoitteena oli paloturvallisuuden parantaminen sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä. STEP-hankkeessa tuotettiin tietoa helpottamaan riskien tunnistamista ja riskienhallintaa sekä edistämään hyviä käytäntöjä turvallisuuden parantamiseksi. Lisäksi hankkeessa tuotettiin koulutusaineisto sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille sekä suomen- että ruotsinkielisenä ja tiivistetty aineisto vapaaehtoistyöhön. Aineistot ovat vapaasti saatavilla hankkeen verkkosivuilla³³.

Yhteiskunnan ohjaus kotona asumiseen tuo merkittäviä haasteita ikääntyneiden palo- ja poistumisturvallisuuteen. Pelastuslaitosten kumppanuusverkosto on kehittänyt ikääntyneiden kotona asumisen turvallisuutta IKAT-kärkihankkeessaan. Tavoitteena on luoda valtakunnallisesti yhtenäiset kriteerit arvioitaessa ikääntyneiden kotona asumisen edellytyksiä ja turvallisuutta. Lisäksi tavoitteena on luoda valtakunnallisesti yhtenäinen toimintamalli viranomaisyhteistyön toteuttamiseksi. IKAT-työryhmän laatimat toimintamallit "Omaishoitokotien paloturvallisuus" ja "Perhekotien paloturvallisuus" päätettiin ottaa syyskuussa 2017 käyttöön kumppanuusverkoston periaatteiden mukaisesti.

IKAT-työryhmä on päättänyt ehdottaa Pirkanmaalla pilotoitua EVAC-mittaria RAI-järjestelmää käyttävien kuntien ikääntyneiden kotona asumisen riskinarviointikriteeriksi. RAI-arviointijärjestelmä on kansainvälinen ja laajasti hyödynnetty menetelmä hoidettavan henkilön toimintakyvyn arviointiin. EVAC-mittari (PaloRai) luotiin RAI-arviointijärjestelmään paloturvallisuuden huomioimiseksi. Hankkeessa kehitettiin ikääntyneiden paloturvallisuuden arviointia ja välineistöä sekä uusia yhteisiä toimintatapoja ikääntyneiden turvallisen kotona asumisen varmistamiseksi. Tavoitteena on EVAC-mittarin käyttöönotto RAI-arviointijärjestelmää käyttävissä kunnissa. EVAC-mittarin valtakunnallinen käyttöönotto edellyttää vielä mittarin testaamista, kehittämistä ja pilotoimista valtakunnallisesti isommalla tietojoukolla ja nykyistä laajemmalla alueella.

Ikääntyneiden kotona asumista tukevaa toimijaverkostomallia luodaan parhaillaan Etelä-Karjalaan Kotona asumisen turvallisuus (KAT2) -hankkeen avulla. Hanketta rahoittaa vuosina 2017–2018 Kaakkois-Suomen ELY-keskus. Hankkeessa tunnistetaan olemassa ole-

33 <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/step-hanke/stepin-koulutusaineisto>

vat voimavarat, luodaan toimiva maakunnallinen yhteistyön malli eri toimijoiden kesken ja aloitetaan eri ratkaisumallien hakeminen. Kehitystyö jatkuu vuosina 2017–2019 Palosuojelurahaston rahoittamana Kotona asumisen turvallisuustason vaatimusmalli (KAT3) – hankkeena. Jatkohankkeessa on tarkoitus selvittää erityisesti keinoja eri riskien ennakointiin ja niihin varhaiseen puuttumiseen.

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEKin Osallistava turvallisuus erityisryhmille (OTE) -projektissa parannetaan kotona ja tuetun kotona asumisen piirissä olevien muistisairaiden, omaishoitajien ja heidän hoidettaviensa sekä ikääntyneiden turvallisuutta. Painopisteenä on asukkaiden turvallisuuden tunteen lisääminen osallisuutta ja oman elämän hallintaa vahvistaen. Projekti toteutetaan vuosina 2017–2019. Projektia rahoittaa STEA. Projektin tavoitteena on luoda erityisryhmien tueksi uusi turvallisuuskoulutusmalli ja lisätä kotona asuvien ikääntyneiden tietoutta kotitapaturmien ehkäisystä. Projektin aikana luodaan uusi koulutuskonsepti, joka hyödyntää osallistavaa työpajamenetelmää. Uudenlaisen oppimisen avulla erityisryhmien jäsenistä tulee turvallisuustoimijoita, ei vain turvallisuusviestinnän kohteita.

Ympäristöministeriö on toteuttanut selvityksen Älyteknologiaratkaisut ikääntyneiden kotona asumisen tukena³⁴ yhteistyössä liikenne- ja viestintäministeriön sekä Tekesin kanssa. Selvitys tuotti tietoa ja näkökulmia siihen, miten kansallisella tasolla voidaan edistää teknologiaratkaisujen hyödyntämistä ja käyttöä ikääntyneiden kotona asumisen tukena. Selvityksen kohdemaita olivat Suomen lisäksi Japani, Yhdysvallat, Hollanti ja Tanska.

Ikääntyneiden tapaturmien määrän vähentäminen

Vuoden 2011 toimintaohjelmassa oli suositus (s. 33, nro 4), että iäkkään kaatumisten ja murtumien ehkäisy suunnitellaan yksilöllisesti osana kokonaisvaltaista hoitoa ja toteutetaan tehokkaiksi osoitettuja monialaisia

interventioita, joihin ohjataan riskiryhmään kuuluvat. THL:n IKINÄ- iäkkäiden kaatumisten ehkäisy-malli on otettu käyttöön joissakin kunnissa, mutta systemaattisen kaatumisten ehkäisyn toimintamallin käyttöön ottamisessa on kehitettävää. THL:n Kehitä ja johda kaatumisten ehkäisy -opas tarjoaa toimintamallin iäkkäiden kaatumistapaturmien ehkäisyyn. Mallin implementointi on toimijoiden vastuulla. UKK-instituutin Kaatumisseula- hankkeessa on viety tutkimuksissa hyväksi todettuja iäkkäiden kaatumisten ehkäisykeinoja kuntatasolle.

34 http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79348/YMra_7_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Sivustolla vierailtu 12.12.2017.

Ikääntyessä fyysinen toimintakyky heikkenee huomattavasti useista eri syistä ja kaatumiset yleistyvät. Toimintakyvyn heikkenemistä on kuitenkin mahdollista jarruttaa tai jopa estää oikean tyyppisellä liikuntaharjoittelulla, jolloin kaatumiset ja niiden aiheuttamat vammat voivat vähentyä. Tämän vuoksi olisikin tärkeää, että ikääntyvälle väestölle olisi tarjolla mahdollisimman paljon monipuolista liikunta-aktiiviteettia lisäävää toimintaa, jolloin myös fyysinen toimintakyky pysyisi yllä paremmin. Monilla ikääntyneiden parissa toimivilla järjestöillä voi olla suuri rooli fyysisen toimintakyvyn edistämiseksi. Mitä laajemmin kaatumisia ehkäisevää toimintaa pystytään tarjoamaan, sitä enemmän voidaan estää vakavia kaatumisvammoja, vähentää terveydenhuollon kustannuksia ja edistää ikääntyneiden yleistä hyvinvointia ja turvallisuuden tunnetta.³⁵

Suomen Punaisen Ristin koordinoiman Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyhankkeen sivuilta löytyy opas Turvallisia vuosia sekä tarkistuslistat kodin turvallisuuden tarkistamiseksi. Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyhankkeessa koulutetaan vapaaehtoisia ns. turvakoutseja, jotka toimivat erityisesti ikääntyneiden tapaturmien ehkäisemiseksi.

Vanhustyön Keskusliiton Kotiturva-hankkeessa kehitetään valtakunnallisesti sovellettavissa olevaa yhteistyömallia edistämään arkitekniikan käyttöönottoa ikääntyneiden ihmisten kotona asumisen tukemiseksi. Kotiturva-hanke (2015 – 2017) on ikääntyneiden ihmisten kodin arkeen suunnattu käytännönläheinen hanke, jossa luodaan uusia ohjaus- ja yhteistyötapoja teknologian käyttöönottamiseen ja käyttöön asumisen tukena. Hankkeessa hyödynnetään KÄKÄTE -projektin (Käyttäjälle kätevää teknologiaa -projekti 2010–2014) kokemuksia, tietoja sekä projektissa tuotettuja julkaisuja. Asuntojen korjausneuvonta, kotihoito sekä omaehtoinen vanhuuteen varautuminen ovat kehittämistyön ytimessä. Myös teknologiamyönteisyyden edistäminen on olennainen osa työtä. Tavoite on, että ikääntyvät ihmiset saavat nyt ja tulevaisuudessa tietoa arkitekniologiasta ja sen hyödyistä sekä oikea-aikaista ja osaavaa ohjausta laitteiden käyttöönottamiseksi. Vanhustyön keskusliitto on julkaissut yhteistyössä Suvanto ry:n kanssa ”Tietoa ikäihmisille kotona asumisen turvaksi” -oppaan³⁶.

Ikääntyneiden liikkumisen turvallisuuden parantaminen

Vuoden 2011 toimintaohjelmassa oli suositus (s. 32, nro 1), että tarjotaan ikääntyneille ennistä laajemmin edullisia liikuntamahdollisuuksia ja iäkkäille suunnattuja ohjattuja liikuntaryhmiä, kuten kuntosalivuoroja ja uimahallikäyntejä.

35 Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2014: Tutkimuksesta tiiviisti 7: Iäkkäiden toimintakyky, liikkuminen ja kaatumiset Suomessa 2013–AHT-tutkimuksen tuloksia

36 www.vtkl.fi/kotiturva. Sivustolla vierailtu 12.12.2017.

Ikäinstituutin koordinoiman valtakunnallisen Voimaa vanhuuteen – iäkkäiden terveysliikuntaohjelman³⁷ päämääränä on edistää kotona asuvien, toimintakyvyltään heikentyneiden ikääntyneiden (75+) itsenäistä selviytymistä ja elämänlaatua terveysliikunnan avulla. Terveysliikunta on osoitettu tehokkaaksi ja edulliseksi tavaksi edistää ikääntyneiden hyvinvointia laaja-alaisesti.

Ohjelman mentoreiden tuella kunnissa sovelletaan hyviä terveysliikunnan toimintatapoja ja koulutetaan lisää ammattilaisia sekä vertaisohjaajia ikääntyneiden terveysliikunnan osajiksi. Voimaa vanhuuteen -toimintatapa rakentuu yhteistyössä kunnan eri hallintokuntien, paikallisten järjestöjen ja iäkkäiden kesken.

Voimaa vanhuuteen -mentorointiohjelman rinnalla alkoi helmikuussa 2017 Voimaa vanhuuteen tutuksi ja tavaksi -levityshanke. Hanke kuuluu hallituksen Edistetään terveyttä ja hyvinvointia ja vähennetään eriarvoisuutta -kärkihankkeeseen, jonka kesto on kaksi vuotta. Hankkeen tavoitteena on innostaa yli sata uutta kuntaa ottamaan käyttöön Voimaa vanhuuteen -ohjelmassa hyväksi todettuja terveysliikuntakäytäntöjä.

Ikääntyneisiin kohdistuvan kaltoinkohtelun ehkäisy ja torjunta

Vuoden 2011 toimintaohjelman yksi tavoite oli ennalta ehkäistä ikääntyneisiin kohdistuvaa kaltoinkohtelua. Turvallisen vanhuuden puolesta - Suvanto ry toteutti oikeusministeriön tuella vuosina 2015–17 TIKKA-hankkeen (Tunnista taloudellinen hyväksikäyttö), jonka tavoitteena oli luoda selkeät ja yksinkertaiset toimintaohjeet ja työkalut ikääntyneitä asiakkaita kohtaaville pankkien ja maistraattien työntekijöille taloudellisen hyväksikäytön tunnistamiseksi ja tilanteisiin puuttumiseksi. Hankkeessa laadittu opas on julkaistu ja saatavilla Suvanto ry:n verkkosivuilla. Oppaan liitteenä on taloudellisen hyväksikäytön puuttumista tukevia lainkohtia ja lyhyt tarkistuslista, joka on erikseen tulostettavissa. Konkreettiset toimintaohjeet ja työkalupakki tehostavat työntekijöiden toimintaa kiinnittämään huomiota riskitilanteisiin, nopeuttavat tilanteisiin puuttumista, estävät vakavampien rikosten toteutumista ja lisäävät yleistä turvallisuuden ilmapiiriä.

Ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan ennaltaehkäisy ja torjunta

Vuoden 2011 toimintaohjelmassa oli suositus (s.49, nro 1), että otetaan käyttöön moniammatilliseen yhteistyöhön perustuva toimintamalli ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyssä ja väkivaltaan puuttumisessa, lisätään ikääntyneille varattuja turvakotipaikkoja ja kehitetään ikääntyneiden kanssa työskentelevien osaamista väkivaltariskien tunnistamiseksi.

³⁷ <http://www.voimaa vanhuuteen.fi/voimaa-vanhuuteen-ohjelma/>. Sivulla vierailtu 12.12.2017.

Erillistä toimintamallia ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyssä ja väkivaltaan puuttumisessa ei ole, mutta lainsäädännössä ja ikääntyneiden palveluista annetussa laatusuosituksessa³⁸ on määritelty prosessit, joilla vastataan laajasti iäkkäitä koskeviin erilaisiin tarpeisiin. Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) sosiaalihuollon yleislakina koskee myös iäkkäitä henkilöitä. Laki määrittelee tuen tarpeet, joihin vastaamiseksi sosiaalipalveluja on järjestettävä. Lain mukaan sosiaalipalveluja on järjestettävä lähisuhde- ja perheväkivallasta sekä muusta väkivallasta ja kaltoin kohtelusta aiheutuvaan tuen tarpeeseen. Tarvittavat palvelut valitaan yksilöllisesti asiakkaan tarpeiden mukaan. Jokaisella on oikeus saada kiireellisessä tilanteessa yksilölliseen tarpeeseen perustuvat sosiaalipalvelut oleskelukunnaltaan siten, ettei hänen oikeutensa välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu.

Vanhuspalvelulain (980/2012) mukaan palvelutarpeiden selvittäminen tulee tehdä monipuolisesti ja arvioinnissa on otettava huomioon henkilön toimintakyvyn lisäksi hänen turvallisuuteensa liittyvät tekijät. Lain mukaan palvelut on toteutettava niin, että ne tukevat iäkkään ihmisen hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä. Ikääntyneiden palveluiden laatusuosituksessa³⁹ suositellaan, että kuntien ja jatkossa maakuntien palveluvalikoimaan sisältyy kohdennettuja toimenpiteitä riskiryhmille. Kaltoinkohtelu, perhe- ja läheisväkivalta tai sen uhka on nostettu laatusuosituksessa riskitekijöiksi, jotka ennakoivat toimintakyvyn heikkenemistä.

Ikääntyneiden kanssa työskentelevien osaamista väkivaltariskien tunnistamiseksi on pyritty lisäämään (muun muassa Suvanto ry -turvallisen vanhuuden puolesta ja THL). Suvanto ry:n Juuri-hankkeessa (v. 2013–2017) on ollut tarkoituksena yhdistää vanhustyön ja väkivaltatyön erityisosaaminen ja asiantuntijuus yhteiseksi uudeksi monipuoliseksi osaamiseksi. Juuri-hankkeen aikana kerättiin tietoa, kokemusta ja ymmärrystä erilaisesta ikääntyneiden kohtaamasta kaltoinkohtelusta ja lähisuhdeväkivallasta, sekä siitä, miten uusi yhteinen osaaminen ja työkäytännöt juurtuvat eri toimintaympäristöissä arjen käytäntöihin ja toimintatapoihin. Kokemukset kootaan hankkeen päätyttyä valtakunnalliseksi tietopankiksi, jonka sisältö on kenen tahansa ikääntyneitä työssään kohtaavan ammattilaisen ja vapaaehtoistyöntekijän hyödynnettävissä.

Eryteisesti iäkkäille varattuja turvakotipaikkoja ei ole, mutta Suomessa on lisätty ja ollaan lisäämässä voimakkaasti turvakotipaikkoja maankattavasti lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille. Turvakoteihin on pääsy kaikilla lähisuhde- ja perheväkivallan uhreilla ikään ja sukupuoleen katsomatta.

38 Sosiaali- ja terveysministeriö: Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–19

39 Ibid.

Naisten Linja Suomessa ry on kumppanina joulukuussa 2016 käynnistyneessä EU:n rahoittamassa hankkeessa, jossa tavoitteena on tukea väkivaltatyötä tekevien järjestöjen ja terveydenhuollon yhteistyötä ja lisätä tietoa ikääntyneisiin naisiin kohdistuvasta väkivallasta, väkivallan tunnistamisesta ja puuttumisen keinoista. Hankkeessa pyritään yhdistämään järjestöjen ja terveydenhuollon erityisosaamista. Hankkeen tarkoitus on tuottaa käytännön malleja, joilla erityisesti ikääntyneisiin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tunnistetaan paremmin ja joiden avulla siihen voisi puuttua helpommin. Hanke sisältää työpaikkoja ja koulutusaktiviteetteja. Lopputuotteena hankkeessa valmistuu koulutusmateriaali terveydenhuolto- ja sosiaalialalle, verkkokurssi ja suosituslinjaus kansallisen tason terveydenhuoltopolitiikkaan jokaista osallistuvaa maata varten sekä yhteinen suosituspaketti EU:n tasolle. Hankkeeseen osallistuu naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisytyötä tekeviä järjestöjä Suomen lisäksi Latviasta, Pohjois-Irlannista, Kreikasta, Itävallasta ja Virossa sekä Tarton yliopisto. Suomessa hankkeen yhteistyökumppanina on Malmin sairaala, jossa erityistä huomiota kiinnitetään ikääntyneiden väkivallan uhrien tunnistamiseen, tutkimiseen ja hoitoon päivystyksessä. Hankkeen työryhmään kuuluu Helsingin kaupungin pohjoisen palvelupiirin palvelujen edustajia esimerkiksi kotihoidosta ja palvelukeskuksesta. Hankkeen kesto on kaksi vuotta.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos koordinoi maaliskuussa 2017 alkanutta EU-rahoitteista EPRAS-hanketta (Enhancing Professional Skills and Raising Awareness on Domestic Violence, Violence against Women and Shelter Services), jossa tavoitteena on ammattilaisten tiedon ja osaamisen lisääminen lähisuhdeväkivallasta, naisiin kohdistuvasta väkivallasta sekä turvakodeista, niiden palveluista ja niihin ohjaamisesta. Projektin toisena tavoitteena on lisätä tietoutta ja ymmärrystä ilmiötä kohtaan myös yleisesti väestön tasolla. Hankkeessa luodaan verkkopohjainen koulutuspaketti ammattilaisten osaamisen ja tietoisuuden lisäämiseksi lähisuhdeväkivallasta sekä toteutetaan kansalaisille suunnattu kampanja.

Ikääntyneisiin kohdistuvien rikosten ennaltaehkäisy ja torjunta

Vuoden 2011 toimintaohjelmassa oli suositukset (s.51 nro 1 ja s.52 nro 3), että otetaan ikääntyneisiin kohdistuvien rikosten ennalta estäminen huomioon lähipoliisitoiminnassa esimerkiksi järjestämällä tilaisuuksia, joissa poliisi kohtaa alueen iäkästä väestöä ja lisätään ikääntyneille suunnattua valistusta internetiin liittyvistä riskeistä, tietoverkkorikollisuudesta ja sen alati uusiutuvista muodoista.

Poliisi on viime vuosien aikana kehittänyt viestintäänsä ja toiminut aktiivisesti eri medioissa valistamistarkoituksessa. Asia on huomioitu ja tulee edelleen huomioida poliisin viestinnässä sekä tilaisuuksissa, joissa poliisi vieraillee puhumassa turvallisuudesta. Poliisi on omalta osaltaan vienyt tietoa eteenpäin ja pyytänyt sidosryhmiä mukaan asiasta tiedottamiseen. Poliisi on osallistunut myös Suvanto ry:n järjestämiin tilaisuuksiin, joissa on käsitel-

ty ikääntyneiden kaltoinkohtelua, petosrikollisuutta ja etenkin nettipetosrikollisuutta sekä valepoliisi-ilmiötä ja sen torjuntaa.

Ikääntyneisiin kohdistuvan rikollisuuden ehkäisy on ollut viime vuosina rikosentorjuntaneuvoston toiminnassa yhtenä painopisteenä ja neuvosto on muun muassa julkaissut Turvaohjeita senioreille -oppaan. Ikääntyneelle väestölle tarkoitetuissa turvaohjeissa konkreettisesti neuvotaan, miten toimien voi itse vähentää rikoksen uhriksi joutumisen riskiä. Lisäksi kerrotaan, mitä tehdä, jos kaikesta huolimatta joutuu rikoksen uhriksi. Oppaan 3. painos on päivitetty syksyllä 2017 ja siihen on lisätty neuvoja erityisesti petosrikoksilta suojautumiseksi.

Vuoden 2016 kansallisen rikosentorjuntakilpailun teemana oli ikääntyviin kohdistuvien rikosten ehkäisy. Kilpailussa etsittiin hankkeita, joilla pyritään estämään tai vähentämään ikääntyneisiin kohdistuvaa henkistä ja fyysistä väkivaltaa ja taloudellista hyväksikäyttöä sekä parantamaan ikääntyneiden turvallisuudentunnetta. Kilpailun voittajaksi valittiin Suvanto-linja, joka tarjoaa valtakunnallisesti auttavaa puhelinpalvelua hyväksikäyttöä, väkivaltaa, kaltoinkohtelua tai näiden uhkaa kokeneille ikääntyneille ja heidän läheisilleen.

Rikosentorjuntaneuvosto kokoaa rikosentorjuntakatsauksiin ajankohtaista tietoa rikosilmiöistä ja niiden ehkäisystä. Vuoden 2017 katsauksessa⁴⁰ selvitettiin petosrikollisuuden tilannetta Suomessa ja keinoja yksityishenkilöihin kohdistuvien petosten ehkäisemiseksi. Selvitystyön painopisteinä olivat myyntipetokset, identiteettivarkaudet ja ikääntyneisiin kohdistuvat petokset. Työryhmä antoi 18.12.2017 11 suositusta⁴¹ toimenpiteiksi, joilla ehkäistä tai vähentää petosrikoksia. Suositukset liittyvät viranomaistyön tehostamiseen, pankkien toimintaan, tutkimustiedon keräämiseen sekä kansalaisten tiedottamiseen ja opastamiseen petosrikosten ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi.

Kilpailu- ja kuluttajavirastolla on kattava nettisivusto⁴² erilaisista huijauksista, niiden tunnistamisesta sekä niistä raportoimisesta viranomaisille. Sivustolla kerrotaan, että tyypillisiä ikääntyneisiin kohdistuvia huijauksia ovat erilaiset puhelimitse tai postitse tapahtuvat huijaukset, kuten erilaiset arpajais- ja lottohuijaukset sekä rahankeräyshuijaukset. Lisäksi ikääntyneet ihmiset saattavat muita helpommin joutua epäasianmukaisen markkinoinnin kohteeksi. Heille saatetaan esimerkiksi myydä puhelimitse kalliita tuotepaketteja, joihin heillä ei ole minkäänlaista tarvetta.

40 Alanko Markus & Tanttari Sonja: Petosrikollisuus ja sen ehkäisy. Rikosentorjuntakatsaus 2017. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160395>

41 <http://rikosentorjunta.fi/suosituks-etosten-ehkaisuiseksi>. Sivulla vierailtu 11.1.2018.

42 <https://www.kkv.fi/Tietoa-ja-ohjeita/Ostaminen-myyminen-ja-sopimukset/huijaukset/>. Sivustolla vierailtu 12.12.2017.

4 Ikääntyneiden turvallisuus 2018 ja sen keskeiset kehittämiskohteet

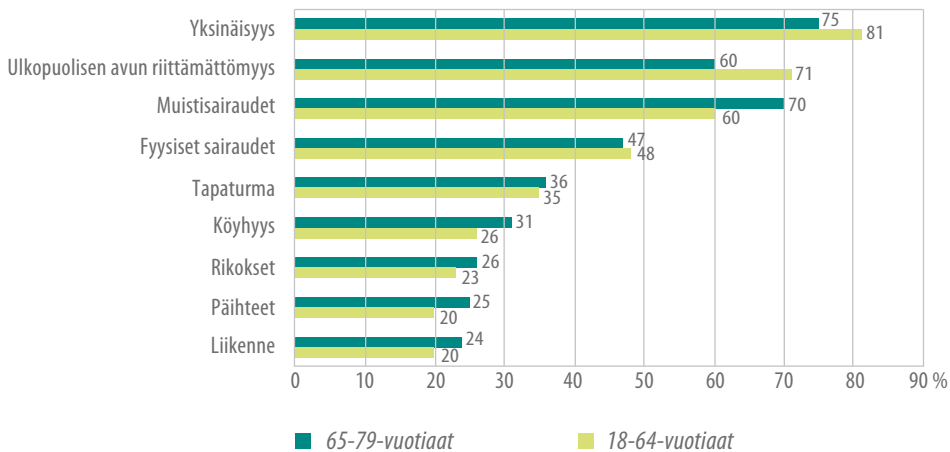
Tämän luvun tavoitteena on antaa nykytilan kuvaus ikääntyneiden turvallisuustilanteesta Suomessa viimeaikaisten tutkimusten ja tilastojen valossa. Tarkastelun kohteena ovat ikääntyneiden turvallisuushaasteet ja niissä tapahtuneet viimeaikaiset muutokset keskittyen erityisesti sisäisen turvallisuuden määritelmän mukaisesti rikollisuudesta, häiriöistä tai onnettomuuksista taikka niihin liittyvän pelon tai turvattomuuden tarkasteluun. Ikääntyneen turvallisuuteen ja turvallisuuden tunteeseen vaikuttavat laajasti myös asiat, jotka ovat perinteisen viranomaistoiminnan ulkopuolella, kuten toimintakyky, sosiaaliset suhteet ja yksinäisyyden tunne.

Ihmisten turvattomuuden tunne saattaa lisääntyä iän myötä siitä huolimatta, että ikääntyneen riski joutua esimerkiksi rikoksen kohteeksi on varsin pieni. Aiemmin hyvä turvallisuus voitiin nähdä uhkien poissaolona. Nykyisin myös se, miten koemme eri ilmiöt, on osa turvallisuutta. Mitattava objektiivinen turvallisuus ja kokemukseen perustuva subjektiivinen turvallisuus eivät välttämättä kehity samansuuntaisesti. Ikääntyvä ihminen voi kokea turvattomuutta johtuen vaihtuvasta ja vieraasta hoitohenkilökunnasta, palvelujärjestelmien monimutkaisuudesta ja terveydenhoitopalveluiden heikosta saatavuudesta ja saavutettavuudesta. Omaan terveyteen liittyvät ongelmat, kuten muistin heikentyminen sekä pelko joutua muiden avusta riippuvaiseksi tai laitoshoitoon saattavat myös osaltaan aiheuttaa turvattomuutta.⁴³ Turvallisuuden tunteeseen myötävaikuttavat muun muassa oman elämän hallinnan kokemus, merkityksellinen tekeminen, vaikutusmahdollisuudet ja yhteisöllisyyden kokemukset.

43 Turvallisuutta harvassa? Tilanneraportti turvallisuudesta harvaan asutuilla alueilla. Sisäministeriön julkaisu 6/2014.

Turvassa? Kansalaisturvallisuuden tila Suomessa 2016 -tutkimuksen⁴⁴ mukaan vanhusten suurimpina turvattomuustekijöinä nähtiin yksinäisyys (80 %), ulkopuolisen avun riittämättömyys (68 %) sekä muistisairaudet (62 %). Avovastauksissa mainittiin erityisesti huijaukset, petokset ja hyväksikäyttö, mitkä kuuluvat taulukossa mainittuihin rikoksiin sekä läheisten välinpitämättömyys yhdistettynä huonoihin vanhusten palveluihin, minkä seurauksena vanhuksat kärsivät heikkolaatuisesta ravinnosta, väärästä lääkityksestä sekä peloista. Iäkkäiden itsensä kokemat turvattomuustekijät ovat samansuuntaisia heitä nuorempien vastaajien kanssa. Tosin ikääntyneet (65–79 -vuotiaat) nimesivät muistisairaudet suuremmaksi uhkaksi kuin ulkopuolisen avun riittämättömyyden. Lisäksi he arvelivat 18–64-vuotiaita useammin päihteiden, liikenteen, rikosten, köyhyden, tapaturmien ja muistisairauksien uhkaavan vanhusten turvallisuutta.

Vanhusten suurimmat turvattomuustekijät, %-vastaajista

Lähde: Kekki Tuula & Mankkinen Teija: Turvassa? Kansalaisturvallisuuden tila Suomessa 2016. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 8/2016.

Yksinäisyys ilmenee erilaisina subjektiivisina tunteina kuten suruna, ikävänä, ahdistuksena sekä kokemuksena arvottomuudesta tai juurettomuudesta. Sillä on myös fyysisiä seurauksia. Yksinäiset ajatukset voivat tehdä arjesta selviytymisestä vaikeaa. Ikääntyvien yksinäisyyttä on usein selitetty iän myötä tapahtuvana sosiaalisen verkoston pienenemisenä ja kontaktien määrän vähenemisenä. Ikääntyneet korostavat tutkimuksissa enemmän vuorovaikutussuhteidensa läheisyyttä, kuin sosiaalisen verkoston kokoa. Tutkimuksissa painottuvat merkityksellisten ihmissuhteiden menetykset sekä vaikeus solmia uusia suhteita.

44 Kekki Tuula & Mankkinen Teija: Turvassa? Kansalaisturvallisuuden tila Suomessa 2016. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 8/2016.

Yksinäisyyttä saattaa aiheuttaa myös kokemus siitä, että läheiset eivät arvosta ikääntyntä ihmisenä. Myös muutokset terveydentilassa voivat vaikeuttaa sosiaalisten suhteiden ylläpitämistä ja aiheuttaa siten yksinäisyyden kokemuksia. Eri järjestöjen tarjoama ystävöiminta on tärkeä keino auttaa vähentämään ikääntyneiden yksinäisyyttä.

Myös etsivän ja löytävän vanhustyön avulla tavoitetaan yksinäisiä, palveluiden tarpeessa olevia ikääntyneitä. Etsivää työtä on tehty sen eri vaiheissa niin seurakuntien, kuntien kuin järjestöjen yhteistyönä. Etsivä vanhustyö on yhteisölähtöistä ja sosiaalista toimintaa, jolla tavoitetaan erityisiin kohderyhmiin kuuluvat henkilöt ja ryhmät, joihin ei saada yhteyttä nykyisten palvelujen tai perinteisten sosiaali- ja terveyspalveluiden avulla. Se kohdistuu ihmisiin, joita on yleensä vaikea tavoittaa muilla keinoilla, ja jotka tarvitsevat tukea helposti saatavissa olevassa muodossa. Muun muassa Helsingin Diakonissalaitos, Sininauhaliitto, Vanhustyön Keskusliitto sekä Fingerroosin säätiö ovat kehittäneet etsivän ja löytävän vanhustyön malleja. Valli ry:n Etsivän vanhustyön verkostokeskus tukee etsivää vanhustyötä ja sen tekijöitä. Työn tavoitteena on vähentää vanhojen ihmisten yksinäisyyttä ja eristäytyneisyyttä. Keskus kerää uusinta tietoa, materiaalia ja työmenetelmiä. Lisäksi keskus kokoaa paikallisia verkostoja ja tukee verkostoitumisessa tehden etsivää vanhustyötä työmuotona näkyväksi ja tunnetuksi.

Kotona asuvilla iäkkäillä koetut ympäristön esteet lisäävät yksinäisyyden kokemusta. Ympäristön haasteellisuus heikentää ikääntyneiden autonomian tunnetta, eli tunnetta siitä, että henkilö pystyy itse päättämään milloin ja mihin hän haluaa mennä. Tämä voi johtaa elinpiirin pienenemiseen ja yksinäisyyden tunteen lisääntymiseen. Laitoshoidossa olevien ikääntyneiden yksinäisyys ilmenee mm. luopumisena jokapäiväiseen elämään kuuluvista perusasioista, tutusta kodista, elämäntavoista, vapaudesta, ihmissuhteista ja jopa itsemääräämisoikeudesta. Ikääntyneet pitävät laitospäristöä vieraana ja heidän tarpeeseensa saada läheisyyttä sekä fyysistä kosketusta ei vastata.⁴⁵

Ulkopuolisen avun saaminen vaikuttaisi THL:n Vanhuspalvelujen tila 2016 -selvityksen⁴⁶ mukaan helpottuneen. Ikääntyneiden laitoshoidon vähentymisen myötä kotihoidon palveluja on kehitetty ja kotihoidon riittävyys on parantunut. Vuonna 2016 kotihoitoa sai esimerkiksi neljästi päivässä jo 63 prosentissa kunnista verrattuna kahden vuoden takaiseen 47 prosenttiin. Myös yöaikaan ja viikonloppuisin kotihoitoa sai aiempaa useammassa kunnassa. Jo tieto siitä, että kotihoidon työntekijä on tavoitettavissa vaikkapa yöaikaan, voi lisätä olennaisesti kotihoidon asiakkaan turvallisuuden tunnetta. Kotihoidon henkilöstömäärät eivät ole kuitenkaan ole kehittyneet asiakasmäärän kanssa samassa tahdissa. Erityisen selvästi tämä näkyy Uudellamaalla, missä kotihoidon asiakasmäärä on kasvanut

45 Kuikka Anu 2015: Kuinka paljon Suomessa on yksinäisiä vanhuksia? Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto ry

46 Terveyden ja hyvinvoinnin Laitos: Vanhuspalvelujen tila 2016 (<https://www.slideshare.net/THLfi/vanhuspalvelujen-tila-2016>)

voimakkaasti, mutta henkilöstön kokonaismäärää ei ole lisätty. Vaikka kotihoito järjestyy nopeallakin aikataululla, kodin muutostöitä, muutto palveluasuntoon ja pääsyä perhehoitoon voi edelleen joutua odottamaan yli kolme kuukautta.⁴⁷

THL:n vuosina 2012–16 toteuttaman STEP-hankkeessa (Sosiaali- ja terveydenhuollon paloturvallisuuden liittyvät käytännöt ja pelastuslaki) toteutetun kyselytutkimuksen tulosten perusteella merkittävimmät kehityshaasteet olisivat edelleen kotihoidon turvallisuuden ohjeistuksessa sekä laitoshoidon, asumispalveluiden ja kotihoidon henkilöstön mitoituksessa. Resursseja ei pidetä riittävänä turvallisuuden varmistamiseen. Tämä korostui erityisesti iäkkäille annetuissa palveluissa. Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön, työsuojelulain, pelastuslain ja valmiuslain edellyttämää osaamista opetetaan vaihtelevassa määrin sosiaalihuollon ammattitutkintoon johtavassa peruskoulutuksessa. Työnantajan tulee järjestää uusille työntekijöille koulutusta, jossa annetaan tietoa organisaation turval-

47 Ibid.

lisuuskulttuurista ja tärkeimmistä turvallisuuteen liittyvistä seikoista.⁴⁸ Pelastuslain 42§:n ilmoitusvelvollisuudesta vuonna 2015 tiesi 72 % vastaajista (v. 2015 60 % vastaajista). Tulosten mukaan turvallisuuden varmistaminen ei toteudu kaikilta osin tasapuolisesti, vaan siinä on eroja yksityisen ja julkisen sektorin välillä, palvelutyypeittäin ja eri asiakasryhmien välillä. Julkisen sektorin toimipaikoissa osa tunnusluvuista on heikompia kuin yksityisellä sektorilla. Kotihoidossa turvallisuustoimenpiteet ovat alemmalla tasolla kuin muissa palveluissa.

Tapaturmat ovat suomalaisten neljänneksi yleisin kuolemansyy. Tapaturmakuolleisuus on Suomessa selvästi korkeampi kuin muissa Pohjoismaissa ja luku on lähes kaksinkertainen verrattuna EU:n keskiarvoon.⁴⁹ Iäkkäiden tapaturmista yleisimpiä ovat kaatumiset tai talalta putoamiset, joita on noin 80 % tapaturmista. Kaatuminen on myös tavallisin tapaturmaisen kuoleman syy yli 65-vuotiailla. Ikä on yksi keskeisimpiä kaatumisille altistavista tekijöistä. Yli 65-vuotiaille suomalaisille sattuu 100 000 kaatumistapaturmaa vuosittain, joista valtaosa tapahtuu kotona sisällä tai kotipihassa. Lähes 25 000 kaatumistapaturmaa vaatii sairaalahoitoa ja kaatumistapaturmista aiheutuu noin 1000 kuolemantapausta vuosittain tässä ikäryhmässä.⁵⁰ Iäkkäiden kaatumisten taustalla on useita syitä. Syyt voidaan jakaa henkilöön itseensä liittyviin ja ympäristöön liittyviin syihin. Iäkkäillä henkilöillä syyt liittyvät yleensä henkilöön itseensä. Näitä ovat esimerkiksi aiempi kaatuminen, liikkumiseen liittyvät vaikeudet, sairaudet ja heikentynyt näkö.⁵¹

Kuolinsyynä tapaturmainen kaatuminen tai putoaminen

	v. 2011	v. 2014	v. 2016
Yli 65-vuotiaat	992	991	1 046
Koko väestö yht.	1 212	1 141	1 196

Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Kuolemansyyt [verkkójulkaisu]

Alkoholinkäyttö saattaa vaikuttaa ikääntyneen toimintakykyyn ja arjessa selviytymiseen. Jo pieni määrä alkoholia altistaa ikääntyneen kaatumiselle. Suomalaisten 65–79-vuotiaiden alkoholinkäyttö on lisääntynyt ainakin vuodesta 1985, jolloin asiasta alettiin kerätä tietoa (vuodesta 1993 alkaen ikäluokka on kattanut 65–84-vuotiaat). Toisin kuin koko väestössä iäkkäiden henkilöiden alkoholinkäyttö ei laskenut 1990-luvun laman yhteydessä, eivätkä sitä ole kääntäneet laskuun alkoholiveron korotuksetkaan. 65–84-vuotiaisista naisista 38 ja

48 Terveyden ja hyvinvoinnin Laitos. Saarsalmi Olli & Koivula Riitta toim. 2017: Näkökulmia sosiaalihuollon palvelujen turvallisuuteen

49 <https://www.thl.fi/fi/web/tapaturmat/tapaturmat-suomessa>. Sivustolla vierailtu 11.1.2018.

50 Terveyden ja hyvinvoinnin Laitos: <https://www.thl.fi/fi/web/tapaturmat/iakkaat>

51 Turvallinen elämä ikääntyneille- toimintaohjelma ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseksi. Sisäasiainministeriön julkaisu 19/2011.

miehistä 69 prosenttia oli käyttänyt alkoholia viimeisen vuoden aikana vuonna 1993. Vastaava luku vuonna 2013 oli naisilla 60 ja miehillä 77 prosenttia. Iän myötä käyttö kuitenkin vähenee. Se on yleisintä 65–69-vuotiaiden ikäluokassa, jossa naisista noin 70 ja miehistä 84 prosenttia oli käyttänyt alkoholia vuonna 2013, ja pienintä 80–84-vuotiailla, joista kuitenkin naisista jo lähes 40 prosenttia ja miehistä 58 prosenttia ilmoitti käyttävänsä alkoholia.⁵²

Alkoholi on riskitekijä myös tapaturmille ja tulipaloille. Ikääntyneiden asuntojen paloturvallisuudessa on usein kehitettävää, eikä ikääntynyt itse välttämättä huomaa näitä puutteita tai pysty toimimaan niiden poistamiseksi. Esimerkiksi katossa olevan palovaroittimen pariston vaihtaminen voi olla ikääntyneelle vaikeaa. Palokuolemien määrä Suomessa on suhteessa muiden Länsi-Euroopan maiden palokuolemiin huomattavan suuri. Suomessa kuolee tulipaloissa enemmän ihmisiä kuin muissa Pohjoismaissa. Suurten ikäluokkien ikääntymässä palokuolemien määrän on ennustettu Suomessa edelleen kasvavan.⁵³

Palokuolemat iän mukaan luokiteltuna:

Ikä	v. 2011	v. 2014	v. 2016
60–69 v.	18	22	27
70–79 v.	9	14	12
yli 80 v.	5	5	7
Koko väestö yht.	66	86	81

Lähde: Pelastustoimen resurssi- ja onnettomuustilasto PRONTO

Kansallisen rikosuhritutkimuksen viitekehyksessä eläkeikäisten turvallisuus näyttöytyy erittäin myönteisessä valossa. Kansallinen rikosuhritutkimus osoittaa, että 65–74-vuotiaat kokevat olennaisesti vähemmän väkivaltaa ja uhkailua kuin nuoremmat ikäryhmät. Tällä ikäryhmällä väkivallan pelkokin on verraten matalalla tasolla. Yli 75-vuotiaiden turvallisuutta ei ole uhritutkimuksissa selvitetty. Ikääntyneiden joukossa, toisin kuin esimerkiksi nuorimassa ikäryhmässä, väkivalta- ja uhkailukokemukset tapahtuvat pääosin kotona. Vuoden 2015 kyselyssä 65–74-vuotiaista väkivaltaa tai uhkailua kokeneista noin kolmasosa ilmoitti ainakin yhden tilanteen tapahtuneen omassa kodissaan, kun taas kadulla tai muussa julkisessa tilassa tapahtuvat tilanteet olivat harvinaisempia kuin nuoremmassa ikäryhmässä. Vanhuksiin kohdistuvissa teoissa tekijänä saattoi olla niin puoliso, muu tuttu, puolittu kuin tuntematonkin – eri tekijäryhmien yleisyydessä ei havaittu eroja.

52 Koivula Riitta ym. : Miten iäkkäiden henkilöiden alkoholiongelmat näkyvät kotihoidon työntekijöiden työssä? Yhteiskuntapolitiikka 80 (2015): 5. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/127068/yp1505_koivulaym.pdf?sequence=2

53 <http://www.pelastustoimi.fi/turvatietao/ehkaise-palon-syttyminen/tulipalon-vaarallisuus/palokuolemat>. Sivulla vierailtu 11.1.2018.

Eräiden rikosten uhrin:

Eräiden rikosten uhrin	v. 2011	v. 2014	v. 2016
Pahoinpitelyrikokset yht.			
yli 65-vuotiaat	730	815	870
koko väestö yht.	39 277	32 138	32 969
Ryöstörikokset yht.			
yli 65-vuotiaat	102	116	103
koko väestö yht.	1 718	1 784	1 743

Lähde: StatFin-tilastotietokanta

Kaikki tutkimukset eivät kuitenkaan esitä ikääntyneiden turvallisuutta myönteisessä valossa. Valvira selvitti vuonna 2016 vanhusten kaltoinkohtelua sosiaalihuollon ympärivuorokautisissa yksiköissä lähettämällä kyselyn julkisille ja yksityisille palveluntuottajille. Kyselyyn vastanneista 93 % (N=7 406) on havainnut jonkinlaista kaltoinkohtelua. Työntekijöiden havainnot kaltoinkohtelutilanteista vaihtelevat samassakin yksikössä. Joku on havainnut yksikössään esim. päivittäin kovakouraisuutta hoitotoimenpiteissä, joku toinen taas ei koskaan. Useimmiten kaltoinkohtelijaksi nimetään toinen työntekijä (73 % vastauksista) ja toinen asukas (54 % vastauksista).⁵⁴

Ikääntyneiden heikkoa asemaa käytetään hyväksi myös rikollisessa ja epäeettisessä mielessä. Tämä ilmenee esimerkiksi erilaisena ”pakkomyyntinä”, kuten puhelinmyynnin epäeettisinä muotoina tai tarpeettomien tuotteiden tai palveluiden myyntinä, kuten turhat kotiremontit ja tarpeettomat vakuutukset. Ikääntyneitä on huijattu muun muassa sijoitustoimintaan liittyen, heiltä on viety salasanoja sekä pankkitunnuksia urkkimalla, he ovat joutuneet ryöstön kohteeksi muun muassa ”valepoliisien” tai katuryöstäjien taholta. Myös uudet kaltoinkohtelun muodot, kuten nettirikollisuus ja – petokset koskettavat yhä useammin myös ikääntyneitä.

Yksi merkittävimmistä muutoksista iäkkäiden turvallisuustilanteessa viime aikoina ovatkin iäkkäisiin kohdistuvat petokset, jotka ovat kasvaneet huomattavasti. Petosrikokset ovat Suomessa niitä harvoja rikostyyppisiä, jotka ovat yleistyneet samalla kun rikollisuuden kokonaistaso on laskenut. Tapauksissa, jossa ilmoitetun petosrikoksen asianomistaja on yli 65-vuotias, on niin ikään ollut voimakasta kasvua viime vuosien aikana. Poliisille ilmoitettiin vuonna 2010 yhteensä noin 1000 petosta, joissa asianomistaja oli yli 65-vuotias. Vuonna 2016 vastaavien ilmoitusten määrä oli noin 3600 ja kasvu on ollut tällä välillä mel-

54 <http://www.valvira.fi/-/93-valviran-kyselyyn-vastanneista-on-havainnut-vanhusten-kaltoinkohtelua-kysely-palasti-myos-puutteita-omavalvonnan-ja-ilmoitusvelvollisuuden-toteutu>. Vierailtu 11.12.2017.

ko tasaista. Osittain ikääntyneisiin asianomistajiin kohdistuvien rikosten määrää selittää väestön ikääntyminen, sillä yli 65-vuotiaita suomalaisia on yhä enemmän. Rikosnimikkeistä yleisimpiä ovat maksuvälinepetos, petos, lievä petos ja lievä maksuvälinepetos. Identiteettivarkauksia on tilastoitu omana rikostyyppinä vasta vähän aikaa, mutta identiteettivarkauksiin liittyvät epäilyt vaikuttavat myös olevan kasvussa sekä ikääntyneiden asianomistajien kohdalla että yleisesti. Ikääntyneisiin kohdistuvissa petoksissa rikosvahingot ovat monesti suuria ja menetettyjä rahoja on yleensä vaikea saada takaisin. Uhreille koituu tapauksista monenlaista sosiaalista haittaa, kuten pelkoja ja turvattomuuden tunnetta.⁵⁵

Ikääntyneiden varallisuus on lisääntynyt yhteiskunnan yleisen varallisuuden lisääntymisen myötä. Kun muun muassa pankkien, autojen ja muun omaisuuden suojaustaso on parantunut, on ikääntyneistä ja heidän omaisuudestaan tullut suhteessa helpompia rikoksen kohteita. Ikääntyneiden taloudellinen hyväksikäyttö on tyypillisesti ns. piilorikollisuutta, sillä rikollinen on usein uhrin lähipiiriin kuuluva henkilö, eivätkä väärinkäytökset päädy viranomaisten tietoon. Tekijän ollessa ikääntyneen henkilön lähipiiriin kuuluva, riippuvuus tekijästä ja häpeä estävät tapausten esille tulon. Usein ikääntynyt ei itse ymmärrä tilanteen kehittymistä tai kykene estämään sitä. Esimerkiksi verkkopankkitunnuksien käyttö sähköisen tunnistamisen välineenä voi olla riski väärinkäytöksille, jos henkilö ei täysin ymmärrä niiden käyttötarkoitusta.⁵⁶

Poliisihallituksen mukaan myös valepoliisirikoksista on syntynyt Suomeen vakava ongelma. Kuluvan vuoden aikana poliisina esiintymisestä eli virkavallan anastuksista, niihin liittyvistä petosrikoksista ja niiden yrityksistä on kirjattu jo lähes 800 rikosilmoitusta. Valepoliisi-ilmiössä poliisiksi tekeytyvät rikolliset käyttävät hyväkseen suomalaisten luottamusta virkavaltaan. Valepoliisit kalastelevat erityisesti ikääntyneiden pankkikortti- ja verkkopankkitunnuksia. Valepoliisirikosten rikosvahingot ovat yli 500 000 euroa. Ilmiö on tekotavaltaan muuttuva ja kaikenlainen huijaaminen poliisien, pankkien henkilökunnan ja muiden luottamusta herättävien tahojen nimissä on lisääntynyt. Soitettujen puheluiden lisäksi huijarit ovat pyrkinet pääsemään iäkkäiden henkilöiden asuntoihin "tarkastamaan" näiden arvo-omaisuutta, käteistä rahaa ja aseita.⁵⁷

55 Tanttari Sonja 2017: Ikääntyneisiin kohdistuu yhä enemmän petosrikoksia. Rikoksentorjuntaneuvosto, Haaste-lehti 2/2017.

56 Suvanto ry: Ikääntyneeseen henkilöön kohdistuvan taloudellisen hyväksikäytön tunnistaminen ja torjunta. Opas rahalaitoksille ja maistraateille.

57 Poliisihallituksen tiedote 27.10.2017: Valepoliisirikoksista tullut vakava ongelma

5 Toimenpiteet ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseksi

Yllä on kuvattu ikääntyneiden keskeisiä turvallisuushaasteita Suomessa. Seuraavaksi esitetään toimenpiteet näihin vastaamiseksi ja ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseksi.

Ikääntyneiden turvallisuuden ja turvallisuuden tunteen ylläpitäminen edellyttävät tiivistä viranomaisten ja järjestöjen välistä yhteistyötä mutta tärkeää on myös, että ikääntyneet itse samoin kuin heidän läheisensä ovat mukana luomassa ja suunnittelemassa ikääntyneille turvallisempaa yhteiskuntaa. Kansalaisturvallisuuden tila 2017 tutkimuksen mukaan suomalaisten turvallisuuden tunteeseen vaikuttavat vahvasti viranomaisilta saatavan avun lisäksi oma kompetenssi huolehtia itsestään sekä lähipiiri ja ystävät. Jokainen meistä voi merkittävästi edistää omaa ja lähipiirinsä turvallisuutta.

On kuitenkin joitain erityistä tukea tarvitsevia ryhmiä, joiden turvallisuudesta viranomaisilla on suurempi vastuu. Valtionhallinnon resurssien rajallisuudesta ja ikääntyneiden määrän jatkuvasta noususta johtuen ohjelman toimenpiteet kohdennetaan erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseen. Tällä tarkoitetaan ihmisiä, jotka eivät jostain syystä pääse palvelujen piiriin tai joiden turvallisuudessa on puutteita, joita he eivät itse kykene poistamaan esimerkiksi sairauden takia. Heikoimmassa asemassa ovat usein pienituloiset ilman omaisten ja läheisten apua olevat ikääntyneet.⁵⁸

Ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseksi toteutetaan seuraavat toimenpiteet:

58 Mäkitalo Raili 2016: Suomesta ikäihmisten mallimaa. KAKS Kunnallisalan kehittämissäätö, Polemia-sarjan julkaisu nro 105

Toimenpide 1

Ehkäistään ikääntyneiden kaatumisia levittämällä kuntiin näyttöön perustuvaa tietoa ja hyviä toimintamalleja, joita on tuotettu muun muassa UKK-instituutin Kaatumisella-hankkeessa sekä Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen IKINÄ -iäkkäiden kaatumisten ehkäisyn toimintamallissa.

Ikääntyneiden kaatumistapaturmat ovat merkittävä kansanterveyden ongelma. Haaste suurenee ikääntyneiden lukumäärän kasvaessa lähivuosina. Suomessa kuolee vuosittain noin 1000 ikääntynyttä kaatumisen seurauksena, noin 7500 saa lonkkamurtuman ja kymmenet tuhannet muut eriasteisia hoitoa vaativia vammoja. Kaatuminen, vaikkei aiheuttaisikaan mitään vakavaa seuraamusta, voi lisätä kaatumispelkoa.

Tavoite: Kaatumisen aiheuttamien lonkkamurtumien määrä ja kaatumisen seurauksena kuolleiden määrä on vähentynyt ohjelmakauden aikana neljänneksellä suhteutettuna ikääntyneiden ikäryhmän kokoon.

Aikataulu: Jatkuvaa toimintaa. Tavoitteen saavuttamista arvioidaan ohjelmakauden päättyessä.

Vastuutahot: sosiaali- ja terveysministeriö, UKK-instituutti, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, järjestöt, Kuntaliitto, ympäristöministeriö (asuntojen korjaaminen esteettömiksi)

Rahoitus: Toimintamallien levittäminen virkatyönä tulos- ja informaatio-ohjauksen keinoin.

Toimenpide 2

Parannetaan ikääntyneiden palo- ja asumisympäristön turvallisuutta. Tämä toteutetaan kouluttamalla erityisesti sosiaali- ja terveysviranomaisia pelastuslain 42§:n ja vanhuspalvelulain 25§:n ilmoitusvelvollisuudesta, jotta viranomaisten välinen tiedonvaihto kehittyisi. Levitetään hyviä käytäntöjä tiedonvaihtamiseksi, toistetaan THL:n STEP-hankkeessa tehty kysely pelastuslain ilmoitusvelvollisuuden tunnettuudesta ja toteutetaan kysely vanhuspalvelulain ilmoitusvelvollisuuden tunnettuudesta.

Viranomaisten yhteistyön tärkeys paloturvallisuuden lisääjänä on noussut esiin useissa Onnettomuustutkintakeskuksen tulipaloja koskeissa tutkimuksissa. Pelastuslain 42 §:ssä on vuodesta 2011 lähtien ollut viranomaisten yhteistyövelvoite ja ilmoitusmenettely, kun viranomaiset huomaavat rakennuksessa tai asunnossa ilmeisen palonvaaran. Yhteistyö- ja ilmoitusvelvoitteita ei Onnettomuustutkintakeskuksen ja THL:n vuonna 2016 julkaisemassa STEP-tutkimuksen (Sosiaali- ja terveydenhuollon paloturvallisuuskäytännöt) mukaan hyödynnetä riittävästi.

STEP-tutkimukseen vastaajista (jotka edustivat sekä julkista että yksityistä sektoria ja tarjosivat laitoshoidoa, asumispalveluja, kotiin annettavia palveluja tai näiden yhdistelmiä) 72 % oli tietoinen pelastuslain sisältämästä ilmoitusvelvollisuudesta.

- Tavoite:** 100 % vuonna 2020 toistettavan STEP-kyselyn vastaajista tietää pelastuslain 42 §:n ilmoitusvelvollisuudesta. Kyselyn avulla saadaan selville myös vanhuspalvelulain 25 §:n ilmoitusvelvollisuuden tunnettuus, josta ei ole aiempaa vertailutietoa.
- Aikataulu:** Koulutukset toteutetaan vuosien 2018–19 aikana ja kysely vuonna 2020
- Vastuutahot:** Pelastuslaitokset (koulutus), sisäministeriö (pelastustoimen ohjaus), sosiaali- ja terveysministeriö (sosiaali- ja terveystoimen ohjaus) ja Kuntaliitto (informaation levittäminen). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (kysely).
- Rahoitus:** Palosuojelurahasto rahoitti vuosina 2012–2016 toteutettua STEP-hanketta. Selvitetään mahdollisuutta uudistaa rahoitus, jolla toteutettaisiin uudestaan hankkeessa toteutettu kysely tulosten seuraamiseksi.

Toimenpide 3

Lisätään kotihoidossa olevien ikääntyneiden paloturvallisuutta järjestämällä kotihoidon paloturvallisuuskoulutusta sekä edistämällä paloturvallisuuden vastuuhenkilöiden nimeämistä kotihoidossa.

Paloturvallisuuden parantamiseen liittyvä koulutus ei THL:n STEP-tutkimuksen mukaan tavoita vielä kaikkia sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioita. Erityisesti kotihoidon yksiköissä turvallisuustietoisuudessa ja -kulttuurissa on kehitettävää. Tutkimuksen tulosten perusteella osa toimipaikoista ei ole järjestänyt henkilöstölleen lainkaan paloturvallisuuteen liittyvää koulutusta. Vaikka paloturvallisuus on vain osa sosiaali- ja terveystoimen turvallisuutta, sen koulutusta ja kehitystä pitää jatkaa määrätietoisesti. Koulutuksen järjestämiselle ja sen säännölliselle toistolle on tilaus. Paloturvallisuutta parantavia toimenpiteitä pitää kotiin annettavissa palveluissa sen vuoksi edelleen kehittää ja sitä varten pitää nimetä vastuuhenkilöt.

- Tavoite:** Yli 60 prosentilla kotihoidon palveluntarjoajista on nimetty paloturvallisuuden vastuuhenkilö ja tehty toimintasuunnitelma paloturvallisuuden parantamiseksi (v. 2015 45 % oli nimetty paloturvallisuuden vastuuhenkilö, paloturvallisuuden toimintasuunnitelma 46 %).

Aikataulu: Ohjelmakauden loppuun mennessä

Vastuutahot: Sosiaali- ja terveysministeriö (keskitetty asiakas- ja palveluohjaus, laatusuosituksset), Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (laatusuosituksset), sisäministeriö (pelastustoimen ohjaus), pelastuslaitokset (koulutuksen tuki).

Rahoitus: Tehdään virkatyönä

Toimenpide 4

Edistetään asumisen turvallisuutta lisäämällä ikäteknologian ja turvallisuustekniikan käyttöä niin ikääntyneiden kodeissa kuin palvelutaloissa ja laitoksissa levittämällä niistä tietoa ikääntyneille, heidän omaisilleen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisille ja yksityisille palveluntarjoajille. Huomioidaan niin paloturvallisuutta parantavan tekniikan, kuten liesivahdit ja automaattiset sammutusjärjestelmät edistäminen, kuin laajemmin turvallisuutta ja iäkkäiden toimintakykyä parantavan tekniikan edistäminen. Tutkitaan mahdollisuutta rahoittaa kuntien ja maakuntien turvallisuustekniikkahankintoja sosiaalisilla investoinneilla (SIB).

Onnettomuustutkintakeskuksen mukaan sähköliesien käyttö on yleisin asuntopalojen aiheuttaja Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön asettamassa paloturvallisuuden taloudellisuutta käsittelevässä työryhmässä on myös tunnistettu erityisesti vanhusten ruoanvalmistuksen merkitys tulipalojen aiheuttajana. Turvallisuutta tukevien laitteiden ja teknologioiden kasvavaa käyttöä hankaloittavat korkeat kustannukset ja tiedonpuute. Kunnissa ei välttämättä ole taloudellisia resursseja ottaa kokeilussa ollutta välinettä käyttöön, koska sen hankintakustannukset ovat suuret ja on vaikeaa nähdä tekniset apuvälineet investointina kuluerän sijasta.

Tavoite: Ohjelmakauden loppuun mennessä on olemassa valtakunnallinen järjestelmä turvatekniikan käyttöönoton edistämiseksi.

Aikataulu: Rahoitusmahdollisuudet selvitetty 06/2018.

Vastuutahot: sisäministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, Kuntaliitto, pelastuslaitokset, järjestöt.

Rahoitus: Tehdään virkatyönä

Toimenpide 5

Vähennetään ikääntyneisiin kohdistuvia tietoverkkorikoksia lisäämällä heille suunnattua valistusta internetiin liittyvistä riskeistä kuten identiteettivarkauksista, nettihuijauksista sekä tietoverkkorikollisuudesta ja sen alati uusiutuvista muodoista. Ikääntyneiden kanssa toimiville järjestöille ja muille toimijoille laaditaan valistusmateriaalia ja ohjeistusta, minkä avulla he voivat toteuttaa ikääntyneille suunnatun valistustilaisuuden rikoksilta suojaumisesta. Poliisi osallistuu ennalta estävän toimintansa kautta tilaisuuksien järjestämiseen ja tiedon levittämiseen.

Internet ja sähköposti ovat avanneet mahdollisuuden tavoittaa suuria ihmismääriä helposti ja lähes olemattomin kustannuksin. Huijausyritysten takana on usein kansainvälinen järjestäytyneet rikollisuus. Sähköpostitse lähetetään edelleen perinteisiä ns. nigerialaiskirjeitä, joissa yritetään huijata rahaa erilaisilla peitetarinoilla. Pankkien verkkotunnuksia kalastelevat viestit ovat osa ns. phishing-ilmiötä, jossa sähköpostiviesteillä tiedustellaan ja kerätään erilaisia taloudellisiin asioihin liittyviä tietoja kuten luottokorttitietoja, tilitietoja sekä verkkopankkitunnuksia.

Tavoite: Jokaisen poliisilaitoksen alueella järjestetään vuosittain vähintään yksi tilaisuus ikääntyneille yhteistyössä järjestöjen ja/tai kuntien kanssa.

Aikataulu: Jatkuvaa toimintaa

Vastuutahot: Järjestöt (tilaisuuksien järjestäminen), poliisilaitokset (tilaisuuksien järjestäminen), kunnat (tilaisuuksien järjestäminen), rikosentorjuntaneuvosto (materiaalituotanto ja levitys)

Rahoitus: Tehdään virkatyönä

Toimenpide 6

Ennalta ehkäistään ikääntyneisiin kohdistuvia petoksia ja huijauksia (ml. tilausansat ja valepoliisit) levittämällä heille ja heidän omaisilleen tietoa, sekä tekemällä valistusta ja antamalla ohjeistusta.

Petosrikosten määrä on 2010-luvulla ollut Suomessa kasvussa. Petosten kohteeksi joutuu usein ikääntyneitä ja ikääntyneiden asianomistajien määrä on lisääntynyt viime vuosina. Ikääntyneisiin kohdistuvissa petoksissa rikosvahingot ovat monesti suuria ja menetettyjä rahoja on yleensä vaikea saada takaisin. Uhreille koituu tapauksista monenlaista sosiaalista haittaa, kuten pelkoja ja turvattomuuden tunnetta.

- Tavoite:** Petosrikosten määrä, joissa asianomistaja on yli 65-vuotias on laskenut neljänneksellä suhteutettuna ikääntyneiden ikäryhmän kokoon
- Aikataulu:** Jatkuvaa toimintaa
- Vastuutahot:** järjestöt, poliisi, rikosentorjuntaneuvosto
- Rahoitus:** Tehdään osana vakituista toimintaa

Toimenpide 7

Varmistetaan ikääntyneiden oikeudellinen suoja heihin kohdistuvissa rikoksissa. Tätä varten selvitetään, missä laajuudessa ikääntyneisiin kohdistuvat rikokset on tutkittu ja tuomittu törkeänä tekemuotona uhrin avuttoman tilan vuoksi. Lisäksi selvitetään, estääkö törkeän tekemuodon ankaramman rangaistuksen uhka ikääntyneisiin kohdistuvia rikoksia. Sovitaan tarvittavista jatkotoimista selvityksen valmistuttua.

Ikääntyneisiin kohdistuneiden, poliisin tietoon tulleiden rikosten määrä on kasvanut merkittävästi viime vuosina. Väestön ikääntyessä edelleen määrän arvioidaan jatkavan kasvuaan entisestään. Tämän vuoksi on tärkeää, että rikosprosessi ja rikosoikeus suojaavat ikääntyntyttä väestönosaa tarkoituksenmukaisella tavalla.

- Tavoite:** Ikääntyneisiin kohdistuvien rikosten tutkinta on tehokasta ja rangaistusjärjestelmä ennaltaehkäisee osaltaan ikääntyneisiin kohdistuvaa rikollisuutta tehokkaasti.
- Aikataulu:** Selvitys valmis 06/2019
- Vastuutahot:** Poliisiammattikorkeakoulu (selvitys), sisäministeriö (poliisin ohjaus)
- Rahoitus:** sisäministeriö

Toimenpide 8

Poistetaan mahdollisia esteitä niin viranomaisten väliselle kuin viranomaisten ja yksityisten palveluntuottajien sekä järjestöjen väliselle yhteistyölle (ml. lainsäädäntö, asenteet, tiedonkulku jne.) ikääntyneiden kokonaisvaltaisen turvallisuuden parantamiseksi. Toimenpiteen toteuttaminen alkaa selvityksen laatimisella ikääntyneiden palvelujärjestelmän esteistä. Selvityksessä kiinnitetään erityistä huomiota ikääntyneiden kaltoinkohtelun ja ikääntyneisiin kohdistuvien rikosten paljastumiseen sekä näiden osalta tehtyihin jatkotoimiin. Lisäksi hyödynnetään muiden käynnissä olevien tiedonvaihdon parantamiseen liittyvien hankkeiden tulokset sekä huomioidaan ikääntyneet kokemusasiantuntijoina.

Viranomaistoiminta on sektoroitunutta hallinnon kaikilla tasoilla ja tämä vaikuttaa palvelujen tuottamiseen. Asioiden kokonaisvaltainen tarkastelu jää usein puutteelliseksi. Lisäksi muun muassa lainsäädännön todelliset tai oletetut esteet, tietojärjestelmien yhteensopimattomuus ja tiedonpuute saattavat vaikeuttaa niin viranomaisten välistä kuin järjestöjen tai yksityisten palveluntuottajien kanssa tehtävää yhteistyötä ikääntyneen turvallisuuden varmistamiseksi.

Tavoite: Selvityksen myötä on muodostunut kattava käsitys palvelujärjestelmän esteistä ikääntyneiden kokonaisvaltaisen turvallisuudelle. Toteutetaan tarvittavat muutokset.

Aikataulu: Selvitys toteutettu 12/2018. Jatkotoimenpiteet toteutetaan ohjelmakauden aikana.

Vastuutahot: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, sosiaali- ja terveysministeriö, sisäministeriö, Kuntaliitto, järjestöt

Rahoitus: sisäministeriö

Toimenpide 9

Kehitetään ikääntyneisiin kohdistuvan taloudellisen hyväksikäytön havaitsemista ja ehkäisemistä viranomaisten ja pankkien yhteistyössä. Seurataan TIKKA-hankkeessa tuotetun Tunnista taloudellinen hyväksikäyttö -oppaan käyttöönoton laajuutta ja vaikutuksia.

Väestön yleisen varallisuustason noustessa myös varakkaiden ikääntyneiden määrä kasvaa. Ikääntymiseen usein liittyvät sairaudet, riippuvaisuus toisten avusta sekä palveluiden teknologisoituminen lisäävät riskiä joutua taloudellisen hyväksikäytön kohteeksi. Vuonna 2016 poliisin tietoon tuli yli 16 000 ikääntyneisiin kohdistuvaa tutkintaan johtanutta omaisuusrikosta. Merkittävä osa kaikista ikääntyneisiin kohdistuvista omaisuusrikoksista jää piilorikollisuudeksi. Pankkitoimihenkilöt ja maistraatin henkilökunta ovat avainasemassa tilanteiden tunnistamisessa ja puuttumisessa.

Tavoite: Viranomaisilla ja pankkialalla on valtakunnallisesti yhteiset ohjeet ja menettelytavat ikääntyneisiin kohdistuvan taloudellisen hyväksikäytön torjumiseksi.

Aikataulu: Jatkuvaa toimintaa

Vastuutahot: sisäministeriö (viranomaisten ja elinkeinoelämän turvallisuusyhteistyön koordinaatio), järjestöt

Rahoitus: Tehdään virkatyönä

Toimenpide 10

Tuetaan ja levitetään ikääntyneiden syrjäytymistä ennalta estäviä ja siihen puuttuvia toimintamalleja kuten etsivää/löytävää vanhustyötä kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien ikääntyneiden tunnistamiseksi ja auttamiseksi.

Suomessa on kasvamassa niiden yksinäisten ikääntyneiden määrä, jotka ovat palvelujen ulkopuolella, jotka kärsivät erilaisista vaivoista tai terveysongelmista ja joilla ei ole mielekästä tekemistä. Noin kolmannes iäkkäistä ihmisistä kärsii yksinäisyydestä vähintään toisinaan ja noin 5-10 % usein tai aina. Apua ei aina osata hakea, eikä tiedetä mistä sitä saa. Siksi ongelmat ovat syventyneet ja kasautuneet. Hoito ja hoiva eivät myöskään yksin riitä hyvän arjen eväiksi, ja julkisen sektorin resurssit tehdä ennaltaehkäisevää työtä ovat rajalliset. Järjestöjen ja seurakuntien tekemän löytävän työn kaltaisilla toimintamalleilla tunnistetaan ja tavoitetaan tuen tarpeessa olevat ikääntyneet, ohjataan heitä tarvittaviin palveluihin ja tuodaan heidän arkeensa osallisuutta ja omatoimisuutta vahvistavia sisältöjä. Työn tarkoituksena on löytää ja vahvistaa vanhuksen omia voimavaroja, sekä tukea turvallista ja mielekästä kotona asumista.

Tavoite: Etsivän ja löytävän vanhustyön malleja on otettu käyttöön jokaisessa maakunnassa.

Aikataulu: Jatkuvaa toimintaa

Vastuutahot: Järjestöt ja seurakunnat (etsivän ja löytävän vanhustyön tekeminen), maakunnat ja kunnat (edistäminen), Kuntaliitto (edistäminen), sosiaali- ja terveysministeriö (ohjaus)

Rahoitus: Järjestötoiminnan eri rahoituskanavat toimintamallien toteuttamisen osalta, toimintamallien levittäminen ministeriöiden ja maakuntien osalta virkatyönä.

Toimenpide 11

Levitetään ikääntyneiden turvallisuutta edistäviä hyviä käytäntöjä ja malleja viemällä ne sekä ikääntyneiden turvallisuuden indikaattorit sisäisen turvallisuuden palveluväylään, jossa ne ovat kaikkien sisäisen turvallisuuden verkostoyhteistyöhön osallistuvien hyödynnettävissä.

Sisäisen turvallisuuden strategiassa on päätetty digitaalisen palveluväylän perustamisesta sisäisen turvallisuuden poikkihallinnollisen yhteistyön edistämiseksi. Palveluväylän sisältö jäsentyy ilmiölähtöisesti. Ikääntyneiden turvallisuus on yksi strategiassa tärkeäksi tunnistettu ilmiö, jonka edistämiseen osallistuu useita toimijoita eri aloilta ja toiminnan tasoilta.

Tavoite: Tukea maakuntia ja kuntia sekä muita ikääntyneiden kanssa työskenteleviä tahoja jakamalla tietoa ja hyviä malleja päätöksenteon ja toimien tueksi sekä mahdollistaa yhteiskehittäminen verkostoyhteistyöalustan avulla.

Aikataulu: Jatkuvaa toimintaa. Palveluväylä avataan 04/2018.

Vastuutahot: sisäministeriö

Rahoitus: Tehdään virkatyönä

Toimenpide 12

Tuotetaan lisää tietoa ikääntyneiden turvallisuutta koskevan päätöksenteon tueksi systemaatisoimalla ikääntyneiden turvallisuutta koskeva tiedontuotanto. Kootaan joka toinen vuosi tilastoraportti ikääntyneiden turvallisuustilanteesta hyödyntäen pääasiassa jo olemassa olevia tutkimuksia sekä tilastoja (kuten kuntien turvallisuuskysely, THL tapaturmatilastot, poliisin rikostilastot).

Ikääntyneiden arjen turvallisuutta ja koettua turvallisuutta ei tällä hetkellä tarkastella kokonaisuutena, eikä siihen liittyvää tietoa koota ja seurata systemaattisesti.

Tavoite: Seurata ikääntyneisiin kohdistuvien rikosten, väkivallan, onnettomuuksien ja tapaturmien määrän kehitystä ja hyödyntää tuloksia ikääntyneiden turvallisuuden kehittämisessä.

Aikataulu: Jatkuvaa toimintaa. Ensimmäinen tilastoraportti 01/2019.

Vastuutahot: sisäministeriö, rikosentorjuntaneuvosto, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Rahoitus: Tehdään virkatyönä

6 Ohjelman toimeenpano ja seuranta

Ikäntyneiden turvallisuusohjelman seurannan ja toimeenpanon varmistamiseksi nimitään ikäntyneiden turvallisuuden ohjausryhmä, joka seuraa ja koordinoi ohjelman toimeenpanoa. Toimeenpanosta raportoidaan sisäisen turvallisuuden sekä oikeudenhoidon ministeriryhmälle osana sisäisen turvallisuuden strategian seuranta.

Ohjelma toimeenpannaan valtionhallinnossa osana eri hallinnonalojen toiminnan ja talouden suunnittelua sekä tulosohjausta. Muiden vastuutahojen osalta toimeenpano toteutetaan kumppanuusperusteisesti laajassa verkostoyhteistyössä. Ohjelman toimenpiteet otetaan huomioon paikallisissa ja alueellisissa turvallisuussuunnitelmissa.

Ohjelman toimeenpanoa arvioidaan ohjelmakauden päätteeksi tehtävässä loppuraportissa.

Valokuvat:

- Kansilehti Vanhus ja hoitaja: Riitta Supperi
Isoäiti ja lapset: Riitta Supperi
Vanha valokuva ja rollaattori: Antti Aimo-Koivisto
- Sivu 8 Vanhusten kädet: Riitta Supperi
- Sivu 11 Vanhukset selin: Riitta Supperi
- Sivu 23 Vanhainkodissa pöydän ääressä: Mikael Ahlfors
- Sivu 34 Kaksi vanhaa naista: Riitta Supperi
- Sivu 48 Vanhainkodissa taputukset: Mikael Ahlfors

Sisäministeriö PL 26, 00023 Valtioneuvosto

Inrikesministeriet PB 26, 00023 Statsrådet

www.intermin.fi

SISÄMINISTERIÖ
INRIKESMINISTERIET